

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

BYELORUSSIAN THOUGHT

**ГРАМАДЗКА-ПАЛІТЫЧНЫ
І ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСАПІС**

№ 5

1963

НЬЮ-ЁРК

САУТ РЫВЭР

З Ъ М Е С Т

	бач.		бач.
<i>Янка Золак:</i> Дваццаць Пятых Дзень Сакавіка 1		<i>Ул. Клішэвіг:</i> Съмерць Янкі Купалы	18
<i>К. Мерляк:</i> Прамова	2	<i>Др. Я. Станкевіг:</i> Гісторыя Беларусі Др.	
<i>Ул. Клішэвіг:</i> Шумяць ад ветру...	4	<i>В. Шчарбакова</i>	19
<i>Ул. Клішэвіг:</i> Афарызм	4	<i>Алесь Змагар:</i> Палугай	20
<i>I. Касяк, К. Мерляк:</i> Мэморандум	5	<i>К. Юхнэвіг:</i> Рынъва жыщыцёвая	21
<i>Proclamation!</i>	8	<i>Ю. Жылецца:</i> Кветкі на съвежай магіле ..	24
<i>I. Касяк, К. Мерляк:</i> Зварот	8	<i>Съв. Пам. Лідзія Даніловіч</i>	27
<i>Міхась Каўыль:</i> Недарост...	9	<i>Ул. Клішэвіг:</i> І няма канца...	27
<i>Ул. Клішэвіг:</i> Нават съвет...	9	<i>Міхась Каўыль:</i> Санэт еднасыці	28
<i>Уладзімер Глыбінны:</i> Смаленічына — адвечная зямля беларускага народу	10	<i>Хроніка</i>	28
<i>Міхась Каўыль:</i> Адказ паэту	18	<i>Барыс Шгорс:</i> Інфармацыя	31
		<i>З выдавецкае нівы</i>	32

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

BYELORUSSIAN THOUGHT

ГРАМАДЗКА-ПАЛІТЫЧНЫ і ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСАПІС

Год выд. 4

1963

№ 5

ЯНКА ЗОЛАК

ДВАЦЦАЦЬ ПЯТЫ ДЗЕНЬ САКАВІКА

У прыгожы ясны дзень вясновы —
Дваццаць пяты дзень сакавіка, —
Тоўсты лёд, бы ржавыя аковы,
Разарвала бурная рака.

Застагналі з енкам горы лёду
У струменях вольнае ракі...
Зазывінелі радасцю народу
У блакітных высях жаўрукі.

Беларускі люд, што быў закуты,
Зрабаваны сілай чужака, —
Разарваў свае няволі путы
Ў дваццаць пяты дзень сакавіка.

Засвяціла сонца й беларусу...
Толькі-б жыць і цешыцца вясной,
Ды навокал носьбіты прымусу
Зноў вілі нам церневы вянок.

Ня судзіў нам лёс... І край гаротны
Ні вясны, ні волі ня ўтрымаў.
Зноў прышлі к нам хвалю зваротнай
Чужакі, няволя і зіма.

Цісьне сівер... Ды рака пад лёдам
Набірае сілаў да вясны.
Не зламана волі і ў народа
Скінуць з плеч прымусу кайданы.

Верым: прыдзе, вернецца вясновы
Дваццаць пяты дзень сакавіка,
Зноў няволі нашае аковы
Разарве народная рака.

**

ВІТАЕМ З ДНЕМ 25-га САКАВІКА!

Прамова

К. Мерляка, Старшыні Галоўнай Управы Б.А.З.А. на Акадэміі, паджанай 24 сакавіка 1963 г. ў Ню Ёрку

Паважаныя Спадарыні і Спадары!

Заўтра, 25 сакавіка, споўніцца 45 гадоў, як Рада Беларускай Народнай Рэспублікі Трэцяй Устаўной Граматай абвясціла Беларусь вольнай і незалежнай дзяржавай, назваўшы яе Беларускай Народнай Рэспублікай.

У Акце абвешчаныя незалежнасці сярод іншага гаворыцца: “Ад гэтага часу Беларуская Народная Рэспубліка абвяшчаецца вольнай і незалежнай дзяржавай. Самі народы Беларусі, у васобе свайго ўстаноўчага сойму, пастановяць аб будучых дзяржаўных сувязях Беларусі”.

Далей гаворыцца аб тэрыторыі Беларусі: “БНР павінна абняць усе землі, дзе жыве і мае лічбовую перавагу беларускі народ”.

І ў канцы: “Абвяшчаючы аб незалежнасці БНР, Рада яе ўскладае свае надзеі на тое, што усе любячыя волю народы памогуць беларускаму народу ў поўнай меры зьдзейсніць яго палітычна-дзяржаўныя ідэалы”.

Гэты Акт абвясціла Рада Беларускай Народнай Рэспублікі, выбраная на Першым Усебеларускім Кангрэсе ў сінегні 1917 году, на якім узялі ўдзел 1872 дэлегаты з усіх куткоў беларускае зямлі.

Такім чынам, беларускі народ выявіў сваю волю самым дэмакратычным способам. Трэба падзіўляцца, што нашы палітычныя дзеячы таго часу ў цяжкіх абставінах ваеннае стыгіі ўсё-ж знайшлі дарогу да вырашэння народнае волі.

Дарма, што зацяція ворагі беларускае дзяржаўнасці, асабліва расейскія імпэрыялісты розных колераў, намагаюцца як Кангрэс, гэтак і Акт абвешчаныя незалежнасці прыпісаць палітычным “сделкам” Нямеччыны, частым Польшчы і хто ведае яшчэ каму, каб толькі аbnізіць, выкryvіць ды сфальшаваць веліч Акту 25 Сакавіка перад тымі, што мала ведаюць гісторыю Беларусі і яе слáунае мінулае, падсоўваючы адначасна розныя спосабы развязкі так званай проблемы “захаваныя цэласці расейскае імпэрыі”. На сяньня такім-жэ, вельмі актуальнym трывкам, зъяўляецца і палітыка непрадрашэнства, якая праводзіц-

ца расейцамі на эміграцыі і якую падтрымлівае невялікая колькасць амэрыканскіх “любіцеляў” расейскага стылю і культуры.

Уесь фальш інтэрпрэтацыі Акту 25 Сакавіка ня вытрымоўвае ніякае крытыкі. Для парайнання возьмем хоць-бы абвешчаныя незалежнасці новапаўсталых дзяржаваў пасыля Другое сусьеветнае вайны, дзе кангрэсы адбываліся ня перад абвешчанынем незалежнасці, а пасыля яго. Вось-жэ, ня можа быць сумніву аб дэмакратычнасці Акту 25 Сакавіка. Воля беларускага народу была выказана праз ягоных дэлегатаў, і абвешчаныне Беларусі Незалежнай Народнай Рэспублікай адбылося ў сузднасці з міжнародным правам, з усімі вымогамі дэмакратычных правілаў.

Вялікі Акт 25 Сакавіка завяршыў сабою пэрыяд палітычна-вызвольнага змагання беларускага народу, які бярэ свой пачатак ужо ў 1863 г. ў форме ўсенароднага паўстання, пад правадырствам Кастуся Каліноўскага, супраць акупанта — царскае Рasei.

І тутака будзе на часе прыпомніць, што 22 сакавіка 1864 г., 99 гадоў таму назад, у Вільні на Лукішкім пляцы было спынена маладое жыццё Кастуся Каліноўскага. З-пад шыбеніцы Каліноўскі ў сваім тэстамэнце пераказаў народу: “Бо я гавару Табе з-пад шыбеніцы, народзе, што тады толькі будзеш жыць шчасліва, калі над Табою ўжо маскаля і пана ня будзе”.

І як-жаж актуальнымі зъяўляюцца сяньня гэтыя слова!

Хай помніць тыя, што хаваюць гісторычную праўду, што зъмянышаюць нанесенія крыўды беларускаму народу, тыя, што апрыўдваюць расейскі імпэрыялізм.

Не! Шчасльівы Беларускі Народ будзе толькі тады, калі ён раз і на заўсёды пазбавіцца маскаля-расейца, як праўдзіва гэта разумей Каліноўскі.

Колькі зъдзеку і гора, духова і фізычна, пе-ранёс ад часу абвешчаныя свае незалежнасці беларускі народ! Мы ня будзем аналізаваць гэттака, пакінем гэта сумленным беларускім гісторыкам ды навукоўцам. Зазначым толькі,

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

3

што беларускі народ у ніякім выпадку ня спыніць свайго змаганьня аж да поўнае перамогі. Хай ведаюць гэта тыя, што зачыняюць яму рот сягонын. Мы ў вольным съвеце данясем ягоны голас да ўсіх палітычных установаў і людзей добрае волі, каб яны пачулі і зразумелі ягоныя дамаганьні.

Не аналізуючы тагачасныя падзеі, у якіх даканаўся Чын Абвешчаныя Незалежнасці Беларусі, глянем у сяньняшнія палітычныя абставіны і паравае некаторыя характэрныя мамэнты. Вось-ж, калі народы Азіі і Афрыкі болей, як на пакаленне пазней Сакавіковага Акту, адзін па адным абвяшчаюць сваю незалежнасць, а вольны съвет настаўлены на самавызначэнне народаў, дык для беларускага народу справа вызваленьня скамплікаўлася. Чамусыці да Беларусі і ёй падобных народоў вольны съвет знайшоў іншыя формы падыходу. Возьмем і нашых некаторых амэрыканцаў: ёсьць і такія, што ўважаюць Беларусь за гістарычную тэрыторыю Расеі. Ды яшчэ горш: некаторыя беларускія палітыкі ўважаюць, што справа дзяржаўнасці і незалежнасці не пінінна загадзя вырашашца, ці “предрешаться”, як кажуць расейцы.

І гэта паслья 45-ці гадоў ад часу Сакавіковага Акту! Тады трэба толькі ўявіць сабе веліч тых людзей, іх цвёрдасць, патрыятызм, іх ахвярнасць, якія Актам 25 Сакавіка абвесцілі Беларусь Незалежнай. Яны дакладна ўсведамлялі сабе, што значыць будаваць дзяржаву. Тварцы Акту 25 Сакавіка былі гатовыя на ўсё: непасільную працу, пакуты і, калі трэба, страту жыцця. І яны прайшли ўсё, ня мучаніцтва для мучаніцтва, але дзеля выкананьня місіі свайго народу. Яны апраўдалі гонар тагачаснага беларускага пакаленія і ідэал, за які вартая жыць, працаўць і змагацца, а пры патрэбе аддаць і жыццё.

Вярнуўшыся да пэрыяду, які пачаўся пасля абвешчаныя Незалежнасці Беларусі, мы сканстатуем рэчы, зь якімі дажылі да сяньня. Гэты, другі пэрыяд, зьяўляецца пэрыядам ажыццяўленыя Акту 25 Сакавіка, пэрыядам змаганьня за ўвекавечаные Незалежнасці Беларусі.

Калі Беларускі Народ абвесціў усюму съвету сваю волю стацца свободным народам, пачаўся моцны наступ, гэтым разам, з боку чырвонае Расеі ды нашага заходняга суседа. Вон-

кавае падтрымкі ня было, дарма, што Масква ўвіхаецца падсунуць сюды нечыя “сделкі”. Не хапала і сілаў, арганізацыйных, у радок яшчэ неакрэшных беларускіх змагароў, дзякуючы вайне і ўсюму, выцякаючаму адгэтуль. Беларуская Незалежнасць сталася кароткай. Не памагло і Слуцкае паўстанье ды іншыя паўстаныі меньшага засягу. Лёс беларускага народу вызначыў Рыскі трактат 18 сакавіка 1921 г. Беларусь падзялі на дзве часткі. Трактат гэты быў чужым палітычным “бізнэсам”. На нашу некарысць, на ўсход ад Рыскае мяжы беларусы так пацярпелі, як у гісторыі рэдка хто пацярпеў: амаль да ніткі вымардавалі беларускую інтэлігенцыю, тысячы і тысячы беларускага насельніцтва закончылі сваё жыццё ў далёкіх ссылках.

Спробы будаваньня беларускага жыцця на заходзе ад гэтае мяжы ня скончыліся так трагічна, не пацягнулі так шмат людзкіх ахвяраў, тым ня менш, духова наш народ пацярпеў шмат.

Ня гледзячы на ўсё, беларускі народ не прапусціў ані воднае нагоды, каб ня выкарыстаць для адбудовы свае дзяржаўнасці, пачынаючы ад Напалеона і канчаючы Другой сусьеветнай вайной. Ён змагаецца цяпер і будзе змагацца і дамагацца сваіх правоў, аж покуль іх не здабудзе.

Магчыма, наймацнейшы нацыянальны ўзрост духа і ахвярнасці, а таксама рашучасці ў змаганыі і абароне сваіх правоў, выказаў беларускі народ падчас Другое сусьеветнае вайны. За кароткі час, бо толькі за тры гады, нацыянальная съведамасць Беларускага народу дайшла да найвышэйшага да гэтае пары ўзроўню. Ня гледзячы на цяжкія абставіны німецкае акупациі ды жахлівия вынішчальныя рэпрэсіі расейскіх бандытав (інакш іх называць ня можна), беларусы змаглі ў межах тагачасных абставін зарганізаваць асьвету, стварыць свае арганізацыі, адміністрацыйныя ворганы, Беларускую Краёвую Абарону, аднавіць Беларускую Аўтакефальную Царкву, цывільнае судоўніцтва ды чыніліся намаганьні ўсё гэта ўніць у пэўныя лягальныя, дзяржаўнага характару, рамкі, што і прывяло да Другога ўсебеларускага Кангрэсу. Гэты факт зьяўляецца ўжо фактам гістарычным, і ў ніякім выпадку мы не павінны яго абмінаць у гісторыі беларускага вызвольнага змаганьня.

У гэты пэрыяд праліoso шмат беларуское

крыўі, у выніку чаго на сяньня мы маём меныш выдатных вайскавікоў, меныш дасьведчаных палітыкаў, меныш выдатных настаўнікаў, меныш духовых апякуной, а перад усім, меныш шчырых беларускіх патрыётаў, бо яны загінулі зь верай, што іхнія ахвяры ня пойдуць на марна.

Мы тут, тыя, што асталіся, мусім запэўніць іх, што будзем працягваць тую барацьбу, што распачаў Каліноўскі, аж да съмерці.

Пасля канца Другое сусьветнае вайны Беларусь ізноў апінулася пад расейска-камуністычнай акупацыяй, надалей зносіць жахі расейскае каляніяльнае палітыкі ды біялягічнага вынішчэння народу. Паводле дадзеных Андрэя Багровіча ў кнізе "Жыхарства Беларускага ССР", у пэрыяд ад 1926 да 1959 году этнографічнае Беларусь недалічвае 12.759.000 жыхароў. Гэта, роўна, палавіна сучаснага беларускага народу, што знаходзіцца ў Савецкім Саюзе.

Паважаныя Спадарыні і Спадары! Уявеце сабе, на колькі больш Беларусь была-б мацнейшай, на колькі больш Беларусь была-б знанай у сьвеце і колькі больш лічыліся-б зь ёй іншыя народы, каб гэтая колькасць людзей (12.759.000) была наяўная на сяньня. А чаму гэтага няма? Бо Москва, адвечны вораг Беларусі, аб гэтым паклалацілася. І нам трэба быць гатовым, што яна будзе і надалей клапаціцца. Гэта наяўна паказваюць бачыны газэты "Голас радзімы" ды іншыя цэнтральныя газэты, дзе яны адна за адной выкryваюць і "разаблачаюць" г. зв. "беларускіх буржуазных нацыяналісту", дамагаючыся над імі савецкага правасудзьдзя за выдуманыя праступкі. На лаве падсудных за генасыдную палітыку Савецкага Рэспублікі ў адносінах да беларускага народу павінны сядзець усе крэмлёў-

УЛ. КЛІШЭВІЧ

**

Шумяць ад ветру пальмы, кіпарыс,
Бяжыць вачэй пагляд у неба сіні.
Мільгнуў у думках вобразу абрыйс
І зынік прывабна дзесь у далячыні.
За думкай думка прабягае ўсьцяж,
А вечер шэпча: "Дарагі мой сыне,
Змарыўся ты. Хоць на зямлю прыляж,
Няхай душа хоць крышку адпачыне".
І бачыць роднае журботны чалавек:
Шумяць бары, вядуць размову гоні;

скія заправілы на чале з самым Хрущовым, у таварыстве некаторых беларускіх маскоўскіх калібараўтаў.

Адзначаючы 45-я ўгодкі абвешчаныя Незалежнасці Беларускага Народнага Рэспублікі, мы, беларусы на эміграцыі, заявім, што ідэал, выяўлены ў Акце 25 Сакавіка, не зьяўляецца і ніколі ня будзе зьяўляцца аб'ектам гандлю, уступак, ці якога-небудзь кампрамісу; што воля беларускага народа не падлягае ніякім інтэрпрэтацыям у сувязі з непрадрашэнствам; што мы на эміграцыі будзем старацца дапамагаць, пакладаючы ўсе нашыя сілы, каб наш народ на Бацькаўшчыне змог вызваліцца, як найхутчэй, зь няволі.

Дзеля гэтага, дазвольце, дарагія суродзічы, мне сказаць, што мы ўсе прыракаем, што адкінем усё, што нас дзеліць, а возьмем усё, што нас лучыць, каб стварыць адзіны моцны палітычны рух на эміграцыі, які-б апраўдаў нашае эміграцыйнае існаваньне, ды стаўся фактам у ажыццяўленыі ваялюемых імкненін нашага народа ў адбудаваньні ягонае дзяржаўнасці. Што гэта споўніцца, мы моцна верым. Час разрахунку прыбліжаецца хуткім крокам. Набліжаецца час, калі справядлівасць пераможа гвалт, калі праўда пераможа ілжу, а наша дамаганыне праўдзівае, дык, маючы сяньня самых сябе, бальшыню выдатных саюзьнікаў волялюемых народаў, можна съмела сказаць, што наша справа стаіць на добрай дарозе.

Дык з надзеяй на лепшую будучыню, верма, што Беларусь будзе Вольнай і Незалежнай дзяржавай, якая зойме роўнае месца сярод усіх народаў, будзе будаваць сваё нацыянальнае жыццё ды ўнісе свой уклад у здабыткі ўсіх народаў на карысць усяго чалавецтва.

Вазёраў люстры, стужкі срэбных рэк
Выростаюць у вобраз на улоныні.
І як прыемна марыць у цішы.
Дай адпачыць натхненым успаміну!
Нясу святыні вобраз у душы
І так да съмерці несці не пакіну.

АФАРЫЗМ

Нехта камень кінуў. На вадзе
Разбягаліся пярсыёнкамі кругі.
Кінуў слова мудрае другі,
Не прапала сіла мудрасці нідзе.
7 красавіка 1963 г.

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

5

UNITED BYELORUSSIAN-AMERICAN COMMEMORATIVE COMMITTEE

401 ATLANTIC AVENUE, BROOKLYN 17, N. Y.

OF

WHITERUTHENIAN (BYELORUSSIAN)
CONGRESS COMMITTEE OF AMERICA
250 EAST 4TH STREET, NEW YORK 9, N.Y.
TEL. GRAMERCY 5-4837

AND
BYELORUSSIAN-AMERICAN
ASSOCIATION, Inc.
401 ATLANTIC AVENUE, BROOKLYN 17, N.Y.
TEL. MAIN 5-9352

Honorable*)

Washington 25, D. C.

March 11, 1963

Dear sir:

we would like to call to your kind attention the following matter which concerns American citizens of Byelorussian origin, and which is also closely connected with American ideals of freedom for all.

Each year the day of March 25 is marked as an anniversary of great importance for American citizens of Byelorussian descent, as well as for all Byelorussians living in the countries of the free world, and in Byelorussia herself, occupied by Soviet Russia today. It is the day on which Byelorussians celebrate the anniversary of the proclamation of independence of their country.

In the past, Byelorussia was an independent country, and she played an important part in the medieval history of eastern Europe. In the early middle ages, Byelorussia appeared in the shape of duchies of Polatsk, Smalensk, Turau, and others. Later, Byelorussia was known as a united state, the Great Duchy of Lithuania. In 1795, this country was forcibly incorporated into the Russian Empire.

Continuous efforts have been made by the Byelorussians in an attempt to regain their independence. A most substantial effort was in 1812, with Napoleon's assistance, and later, in 1863, by armed uprisings under the leadership of Kastus Kalinouski. The revolution of 1917 in Russia offered another opportunity to regain freedom, this time by means of democratic self-

determination. On December 15, 1917, the First Byelorussian Congress conceived in the capital of Byelorussia in Miensk, with the aim of establishing an independent Byelorussia. The Congress elected the Rada (Council) and its Presidium as the executive body, which assumed responsibility for the fate of the nation. However, this Congress was attacked and dispersed by the armed forces of Soviet Russia.

Later, on March 25, 1918, the Rada of the Byelorussian Democratic Republic solemnly proclaimed the independence of Byelorussia by passage of the Third Constitutional Act. Armed Forces of Soviet Russia from the East and Poland from the West attacked and conquered the young Byelorussian State and divided her territory among themselves.

The people of Byelorussia defended their independence by armed uprising in the Slutsk district in 1920. However, the Byelorussian forces were brutally crushed by the armies of Soviet Russia.

On June 27, 1944, during the Second World War, the Second Byelorussian Congress convened in Miensk. This Congress annulled all treaties concerning Byelorussia of the occupational governments, and confirmed the proclamation of independence of the Byelorussian Democratic Republic. The Byelorussian Central Rada organized armed forces: the Byelorussian National Guard, for the fight against Soviet Russia. However, Byelorussia was conquered again by Soviet Russia.

The Byelorussian Soviet Socialist Republic in existence today was created by Soviet Russia on January 1, 1919 in Smalensk as a satellite and a substitution for an independent Byelorussia. Although the Byelorussian SSR was in-

*) Гэты меморандум высланы сэнатарам і кангрэсманам у Вашынгтоне, Дзяржаўнаму Сакратару Д. Раску і радыё-установе — “Голос Амэрыкі”.

corporated into the USSR, the Russians are not secure about the unity of their empire. Therefore in their slogans which honor the anniversary of the Bolshevik revolution, the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union always calls for 'existence and strength of unbreakable unity and fraternal amity among nations of the USSR'.

Only less than half of the Byelorussian ethnographical territory has been included within the Byelorussian SSR. About half of Byelorussia has been annexed to Poland, Lithuania, Latvia and Russian SFSR.

For 45 years Byelorussians have been subjected to a violent and ruthless persecution, deportation. As a result of Soviet Russian policy of genocide, Byelorussia has lost about six million of her population.

On the international forum this Russian satellite constantly abuses membership of Byelorussia in the United Nations. However, it is

*Складайце ахвяры і падтрымоўвайце
беларускую прэсу!*

clearly evident that Mr. Pavel Ostapenko who formally represents the Byelorussian SSR in the United Nations, really is an official of the Russian occupational government.

The russification of Byelorussia is being carried out constantly and in an intensified way. The Russian Communist party and government set as their goal the complete merging of all the non-Russian nations of the USSR into one Soviet Russian nation. Byelorussians are being russified by Russian schools, Russian newspaper and books, with Russian officials and soldiers

being sent in great masses into the Byelorussian SSR. The Russians occupy all leading positions in the country.

The antireligious campaign is continuing in the Byelorussian SSR. Many antireligious books and pamphlets are printed. The newspaper 'Zviazda', printed in Miensk, from its November 21, 1962 edition informed about recently printed books as follows:

Discussions about Religion and Knowledge — popular handbook,

Guryev D. — God, Adam and Society,
Danini A. — People, Idols and Gods,
Kovalski N. — Affairs of the Vatican,
Criticism of Jewish Religion — compendium of articles.

The XXI Conference of Communist Party approved a secret resolution, establishing 1965 as the deadline for the closing of all churches in the USSR. The Soviet authorities are systematically closing churches of all denominations, at this time especially in Western Byelorussia. This part of the country was occupied by Russia in 1939. At that time there existed a regular number of churches. According to the report of the secretary of the Central Committee of the Comsomol of Byelorussia, in the Brest district during 1960 and 1961 by the communists were closed 108 Orthodox, 8 Roman Catholic and 7 Baptist churches. In the Grodno district during the same time over 40 Orthodox churches were closed.

Byelorussia is exploited as an ordinary colony by Russia. The official statistics of the USSR show the following:

Country	Budget for 1963 (Rubles)	Population for 1963 (Approx.)	Per capita (Rubles)	%
RSFSR	27,861,824,000	125,502,000	222.00	138.8
BSSR	1,375,845,000	8,601,000	160.00	100.0

The indicated excess for the RSFSR over the BSSR amounts in general to 7,781,186,000 Rubles, or about a third of the entire budget of the RSFSR in 1963.

The unsuitable communistic system in agricultural Byelorussia has continuously been a failure. Agricultural plans in the Byelorussian SSR

never were fulfilled. According to the information of the Central Statistical Administration at the Council of Ministers of the BSSR, there was a remarkable decrease in basic agricultural production in 1962 as follows ('Zvezda', January 27, 1963) :

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

7

Name	1961	1962
Grains (Total), Thousands of tons	2,264.4	1,766.1
Flax (Grain)	85.3	71.3
Sugar — beets	390.6	366.7
Potatoes	10,924.8	7,016.3

Livestock for January 1, 1963 in BSSR shows also a decrease as follows:

Type	Thousands of Heads	Relation to January 1, 1962 (%)
Cattle	2,191.8	103
Pigs	3,211.3	87
Sheeps and goats	1,125.3	86

However, at the same time the delivery of meat to the government increased to 118% in relation to 1961.

There was also a decrease in industrial production in the BSSR, especially for local needs, as follows:

Artificial and synthetic fibres	—	relation of 1962 to 1961 in %	—	99.3
Delivery of timber	—	,	,	96.0
Brick for building	—	,	,	94.0
Gypsum	—	,	,	99.4
Peat for fuel	—	,	,	78.0
Fish caught	—	,	,	95.0

Plans for production in the BSSR were not fulfilled in 1962 for the following industries (also mostly for local needs): electricity, automatic and semiautomatic transmissions, harvester-combines for fodder, prefabricated reinforced concrete construction, prefabricated syn-

thetic structural slabs, furniture, sewing machines for home use, radio receivers, butter, milk productions, etc.

Less textiles were sold to the population of the BSSR in 1962 than in 1961 as follows:

Cotton-textures	—	relation of 1962 to 1961 in %	—	89.0
Woolen-textures	—	,	,	91.0

Working people are exploited by communistic elite in the BSSR in the most shameless way. So, in the richest agricultural area of the Slutsk district the workers of collective farm 'Seme-shava' were paid for each working-day a rate of 2.5 kg. of grain and 1 Rubel 20 kop. cash ('Zviazda', December 25, 1962). This represents the highest salary paid to the farmers, and was published for propaganda as an extraordinary achievement.

It would be hard to assume that similar shortcomings are occurring in the Russian industry working on armaments.

Deportations of Byelorussians to the virgin regions of Asia are continuing. Complete families are deported and skilled single persons. Beside communist party pressure, the government

also uses various tricks. The school of mechanization of agriculture in Tula (near Moscow) is attracting the Byelorussian youth by many promises. However, after graduation, the people will be sent to work in the virgin regions ('Zviazda', January 24, 1963).

Despite all this oppressive Soviet Russian policy in Byelorussia, we believe that at the convenient time, the Byelorussian people will again open the fight for their independence.

We take the liberty to ask you to support the aims of the Byelorussian people for their liberation from communist Russian slavery on this commemorative occasion of the 45th anniversary of proclamation of independence of the Byelorussian Democratic Republic.

Very respectfully yours,

Constant Mierlak, President
Byelorussian-American
Association, Inc.

PROCLAMATION*)

STATE OF NEW YORK
Executive Chamber

During this month, Americans of Byelorussian origin, who are among our valued fellow citizens, will celebrate the 45th anniversary of the independence of the land of their fathers.

In 1918, the Byelorussians established a free republic with high hopes that their nation had at last gained its freedom and independence.

Unfortunately, freedom was short - lived. A short time later it was destroyed by Moscow, and the Byelorussian people became one of the captive nations suffering under the tyrannical yoke of communism. Although the Byelorussian people have known no freedom in more than four decades, the spark of freedom and their desire for independence has never died out.

It is fitting that we show publicly our sympathy with these aspirations.

NOW, THEREFORE, I, Nelson A. Rockefeller, Governor of the State of New York, do hereby proclaim March 25, 1963, as

BYELORUSSIAN INDEPENDENCE DAY
in New York State.

GIVEN under my hand and the Privy Seal of the State at the Capitol in the City of Albany this fourth day of March in the year of our Lord one thousand nine hundred and sixty-three.

BY THE GOVERNOR (Signed)

Nelson A. Rockefeller

(Signed) *William J. Ronan*

Secretary to the Governor

(Seal)

Беларускі Кангрэсавы Камітэт Амэрыкі,
250 East 4th Street, New York 9, N.Y.

Беларуска - Амэрыканськае Задзіночаньне
Галоўная Управа
401 Atlantic Avenue, Brooklyn 17, N.Y.

Зварот

да беларуска-амэрыканскіх арганізацыяў і да

Сяняня ў ЗШПАмэрыкі прыжывае вялікая колькасць беларусаў ды існуе значная лічба беларускіх арганізацыяў ды ўстановаў, якія гуртуюць беларусаў і служаць беларускім патрэбам. Вялікая бальшыня беларусаў Амэрыкі пасялялася тут на стала, прыняла амэрыканскую грамадзянства і ўносіць свой уклад у жыццё сваёй новай бацькаўшчыны — Амэрыкі. Адначасна гэтыя беларусы робяць пасільныя заходы, дапамагаючы беларускаму народу ў яго імкненнях вызваліцца з пад акупацыі савецкае Рәсей ды адбудаваць вольную і незалежную беларускую дзяржаву.

Адмоўным звязвішчам для дзейнасці беларусаў Амэрыкі зьяўляецца падзел на дзве асноўныя групы, які перашкаджае адзінству беларускай акцыі пры абароне беларускае

*) Аналягічныя пракламацыі выдалі губэрнатары штатаў Нью Джэрзі, Огайё, Пэнсільвяніі, Каліфорніі і інш., а таксама мэры гарадоў Нью Ёрку, Кліўленду, Пасэйку, Трэнтону і інш.

ўсяго Беларускага Грамадзянства ў ЗША праблемы перад вонкавым съветам. Карэнныі гэтага падзелу сягаюць пэрыяду неакрэсленай каньюнктуры падчас праўывання беларускай эміграцыі ў Нямеччыне па 2-ой Сусветнай Вайне. Глыбейшыя перадумовы гэтага падзелу сягаюць глыбокага ў мінулае беларускага народу. Калі Беларусь трапіла пад акупацыю, дык акупанты ў іхных інтарэсах праводзілі падзел сярод беларусаў сваімі культурнымі, рэлігійнымі, сацыяльнымі ды палітычнымі ўплывамі. Чымсь падобным зязуялецца ўмешваньне ў сучаснае беларускае жыццё міжнародных дзеянікаў, якія сіляцца праводзіць беларускімі рукамі палітыку адносна Беларусі ў сваіх, а не беларускіх інтарэсах, чым спраўляюць дадатковую цяжкасць для беларускай справы.

Для самых беларусаў зразумела, што: 1. Поўнавартасную беларускую працу могуць праводзіць толькі самі беларусы; 2. Перадумова посыпеху гэтае працы ляжыць у арганізаціі, аб'еднаныя ды сіле самой беларускай грамады; 3. Ідэйныя асновы для беларускай нацыянальнай справы дае ўся гісторыя

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

9

беларускага народу, пачынаючы ад часоў беларускіх удзельных княстваў, праз Вялікае Княства Літоўскае, праз паўстаны супрощы пазнейшых акупантав Беларусі, праз вялікія нацыянальна-вызвольныя ўздымы беларускага народу падчас 1-й і 2-й Сусветных Войнаў, працягваючы змаганьне ў сучаснасці супрощы расейскай акупацыі.

Таму сярод вялікай балшыні беларусаў Амэрыкі зараз перамагае імкненіе да аб'еднання беларусаў усіх напрамкаў на незалежніцкай базе пры выступленіях навонкі. Гэтае імкненіе выражаетца ў ладжаныні супольных акадэміяў 25-га Сакавіка, выступленія ў аднай беларускай групай на агульнамэрыканскіх маніфэстацыях, як і на выступленіях у міжнацыянальных арганізацыях Амэрыкі.

Гэтае імкненіе да задзіночання беларускіх сілаў Амэрыкі стаўляе на парадак дня справу ягонага арганізацыйнага ўніяцца — стварэніе аднаго воргану, выбранага праз усе існуючыя беларуска-амэрыканскія арганізацыі ды ўстановы, для рэпрэзэнтациі на вонкі ды абароны інтарэсаў беларусаў Амэрыкі ды і дапамогі беларускаму народу на паняволенай Беларусі.

Зразумела, што стварэніе такой адзінай у Амэрыцы агульнай беларускай рэпрэзэнтациі на спыніць нутраных разыходжаньняў, існуючых паміж рознымі ідэолёгічнымі напрамкамі, як і на спыніць імкненія паасобных напрамкаў да дамінацыі. Аднак, гэтае зма-

ганьне павінна адбывацца шляхам дэмакратычнага працэсу на нутраным сэктары беларускага жыцця. На вонкі беларусы Амэрыкі, праз супольны абедыніваючы ворган, маюць выступаць адзінным фронтом паводле узгодненай праграмы.

Арганізацыя агульнай беларуска-амэрыканскай рэпрэзэнтациі, як і ейнае функцыянальне, крыюць у сабе шмат цяжкасцяў. Аднак, у сучаснасці мы бачым адзінную даступную нам магчымасць для ўздыму на вышэйшы ўзровень беларускай нацыянальна-вызвольнай справы ў Амэрыцы як раз праз перамогу наяўных цяжкасцяў і задзіночанне высілкаў усей беларуска-амэрыканскай грамады ў вадным рэпрэзэнтацийным органе, ды праводжаныя дзеянасці на вонкі адным абыяднаным беларускім фронтом.

Таму мы заклікаем усе беларуска-амэрыканскія арганізацыі ў далейшым праводзіць на мясцох выступленіі на вонкі разам, паводле узгодненай праграмы.

Адначасна мы просім усе беларуска-амэрыканскія арганізацыі ды ўстановы, як і ўсіх беларусаў Амэрыкі, неадкладна выказацца па справе арганізацыйнага абедынання і стварэнія адзінай беларуска-амэрыканскай рэпрэзэнтациі па вонкавых справах у Амэрыцы, высылаючы ў сваю цэнтралю: Беларускі Кангрэсавы Камітэт Амэрыкі і Галоўную Управу Беларуска - Амэрыканскага Задзіночання свае погляды і канкрэтныя пропановы.

I. Касяк,

Старшыня Беларускага Кангрэсавага
Камітету Амэрыкі

Нью Йорк, 5 траўня 1963 г.

**

Недарост і зайдрасць — блізьнята.
Я не зайдрошу нікому:
Ні славутым, ні багатым.
Мо таму, што маю паўдому?...
Я страшэнна рады, што нейк
Захаваўся ўва мне чалавек,
Дабрадушны, хоць ная ціхі,
Бяз хітрошчаў і пыхі...

Mihacь Kavыль

1963 г.

K. Мерляк,

Старшыня Галоўнае Управы
Беларуска-Амэрыканскага Задзіночання

**

Нават съвет весялей успрыймаю,
Словам цешацца думкі мае.
Халадок вечаровага маю
Мне настрой у душы прыдае.
Мне здаецца зьявіліся крыльлі,
Паднялі. Я у неба лячу.
У такія шчасльвія хвілі
Усё пад сілу і ўсё па плячу.

Ul. Klіshvіz

5 траўня 1963 г.

УЛАДЗІМЕР ГЛЫБІННЫ

СМАЛЕНШЧЫНА *

адвечная зямля беларускага народу

Гісторыгны нарыс

/Заканчэньне, пачатак гл. ў № 4 за 1962 г./

VII. БЕЛАРУСЬ АДВАЕЎВАЕ СМАЛЕНШЧЫНУ

Беларусь не гадзілася з адыходам Смаленску да чужое дзяржавы. Беларускія князі не аднокраць рабілі спробы адваяваць горад (у 1535, 1564, 1579 г.г.). Таму маскоўцы пачынаюць як мага ўмацоўваць Смаленск, мабыць, няпэўна адчуваючы сябе ў гэтым беларускім горадзе. Гандлёвы цэнтар яны перанеслы ў прыгарад перад замкам за Дняпром, што пазней называўся “Гарадзенскаю сотнія”. Задуманая яшчэ за царом Фёдарам Іванавічам каменная сцяна вакол гораду была збудаваная за Барысам Гадуновым пад наглядам гарадзкога майстра Хведара Коня.

Але дарма, што Смаленск разбудаваўся ў моцную няпрыступную цвярдыню, аднак і ён ня вытрываў доўгае аблогі ў 1610-1611 г. 31 верасня 1610 г. смаленскія сцены пабачылі перад сабою вялікае войска Жыгімonta III, які прывёў яго з намерам выкарыстаць маскоўскую “смуту” і зіўярнуць Смаленск Ліцьве. Адбыліся жорсткія бай. Горад бязупынна абстрэльваўся з гарматай, пачаліся пажары, аднак, крывавыя бай трывалі далей, бо войска ў Смаленску давала хоць і безнадзеі, але адчайны супраціў. Толькі праз 10 месяцаў пры цяжкай упорыстай аблозе Смаленск быў здабыты. Гэта было 3-га ліпеня 1611 г. Гэтак, бадай, праз стагодзьдзе Смаленск быў вызвалены з-пад маскоўскага паняволеняня. Заміж расейскіх парадкаў у Смаленску пачалі тэрмінова ўводзіцца новыя заходні-эўрапейскія парадкі. Горад адразу атрымаў магдэбурскія права і пачаў зымняцца на эўрапейскі лад. Гэтым самым Смаленск зноў далучыўся да Эўропы. Але, на вялікі жаль, на гэты раз Літва ўжо пераставала быць незалежным за дзіночаным Беларускім гаспадарствам. Вунія ліквідавала адзнакі незалежнасці, пачаўся наступ польшчыны, апалалячванье праз кат-

ліцызм і вуніяцтва беларускага magna тва, гвалтоўнае ператварэнне праваслаўных беларусаў на католікаў і вуніятаў, а праз гэта далей і на палякаў. Адвечна-праваслаўны беларускі Смаленск пачаў, наўсуперак волі жыхарства, забудоўвацца каталіцкімі касыёламі, езуіцкімі кляштарамі, дамініканскімі і базыліянскімі школамі, а праваслаўныя цэрквы ператвараліся гвалтоўна на вуніяцкія. На Саборнай гары збудавалі катэдральны касыёл і рэзыдэнцыю біскупа Смаленскай епархii.

Ад былога свабоды веравызнаніяў і роўнасці ў правах ў Смаленску за часамі незалежнага Беларускага Княства, цяпер засталіся адны толькі ўспаміны. Вуніяцкія япіскапы ўсё больш і больш прыгніталі праваслаўных. Апошняя на гэта адказвалі зацятым змаганнем. Змовамі, бунтамі адказваў за ўсё гэта народ. Паўставала шмат праваслаўных брацтваў, якія змагаліся за захаванье беларускіх народных прынцыпаў, адчынялі беларускія школы, баранілі праваслаўныя цэрквы ад наступу каталіцтва і езуіцтва.

Няправільная, палёнафільская палітыка кіраунічых колаў рабіла тое, што смаленская жыхарства, ня бачачы ратунку, пачало скіляць свае надзеі да праваслаўнае Масквы. А тэй толькі гэтага трэ' было, бо гэта стварыла юрыдычнае апраўданье для ейнай агрэсіі на Захад, давала “падставы” матываваць яе канечнасцю “злучыць” з вялікім расейскім народам” ягоную “западную ветвь”, далучыць да сябе “западноруссов” — “единокровных” і “единоверных”.

Усё гэта паслабляла сілы супраціву маскоўскай экспансіі. Аднак, ня лёгка ўдаецца Маскве адараўваць Смаленск ад Беларусі.

У 1612 г. цар Міхал Раманаў шле з гэтаю мэтаю войска на чале з князем Чаркаскім. Той здабыў колькі беларускіх гарадоў, але Смаленску заваяваць ня здолеў. Ды Масква

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

11

на гэтым на спыняеца. За колькі часу яна пачынае вялікія вайсковыя падрыхтовы, купляе зброю ў Швэдзі, вырабляе гарматы, рыхтуе дапаможнае войска пад кірауніцтвам замежных афіцэраў. За 9 гадоў пасля пачатку гэтае падрыхтовы, у 1632 г., скарыстаўшы бескаране ў Польшчы, маскоўскае войска, пад кірауніцтвам ужо ведамага ў Смаленску маскоўскага стаўленыніка — Шэйна, аблажыла Смаленск і пачало яго абстрэльваць з 158 гарматаў. Але на дапамогу літоўскаму войску прыйшоў гэтман Радзівіл з Вільні з 33.000 войска і адбіў наступ маскоўцаў. Апошняя змушаныя былі ад наступу перайсьці да абароны ў вакопах, а пасля зусім адайсьці назад паводле зробленае ўмовы. Так гэтым разам ганебна для Масквы скончыліся ейныя намаганыні адараўца Смаленск ад Беларусі. І толькі за царом Аляксеем Міхайлівічам, ужо ў часе Лівонская вайны, колькімі штурмамі маскоўцы здабылі Смаленск (23. VI. 1654 г.).

VIII. СМАЛЕНШЧЫНА У МАСКОЎСКІХ АКОВАХ

Пасля заняцця Смаленску маскоўцы зараз-жа ўзяліся за ліквідацыю ў горадзе магдэбургскага права, заходня-эўрапейскіх падрадкаў і пачалі ўводзіць “россійскіе уложэнія”. Адно толькі засталося на радасць народу — гэта зварот праваслаўным беларусам усіх цэркваў, што былі перад гэтым ператвораныя на вуніяцкія і каталіцкія. Але і тут царква неўзабаве пачала служыць русыфікаторскім тэндэнцыям маскоўскае палітыкі.

Гандаль і прамысловасць зноў перайшлі ў прыгарад, куды былі высланыя і ўсе гандлёвые людзі, бо горад-цывярдыня зноў пачаў інтэнсыўна ўмацоўвацца. Тут разъмяшчаліся вялікія аддзелы маскоўскага войска.

У часе Лівонская вайны, як і ўсе беларускія гарады, Смаленск асабліва пацярпей, шмат гістарычных і культурных помнікаў згінула ў полыミ, або пад руінамі.

Паводле Андрусаўская ўмовы 1667 г., Смаленск ужо надоўга быў далучаны да Рәсей і каля трох стагодзьдзяў церпіць маскоўскую нядолю.

Ад часу далучэння да Рәсей Смаленск губляе сваё стратэгічнае значэнне. Толькі за часоў Пётры Вялікага Смаленск зноў ума-

цоўваецца. Рыхтуючыся да вайны з швэдамі, Пётра будзе ў 1706 г. на правым беразе Дняпра Кронвэрк, каб засланіць ім мост, збудаваны пад вежамі, і парабоўніцы. Але швэдзкі кароль Караль XII абыўшоў Смаленск, і бойкі адбыліся каля Палтавы на Ўкраіне.

Вялізарныя разбурэнныя зрабіла Смаленску Напалеонаўская армія ў 1812 г. 6 жніўня Напалеон падышоў з сваёй арміяй да гораду і, спаткаўшыся з надта моцным супрацівам расейцаў, пачаў абстрэльваць яго з гаубіцаў выбуховымі гарматнымі набоямі ды запаліў горад з колькіх бакоў. Згарэла шмат выдатных гістарычных будынкаў і помнікаў.

2-га лістапада, пакідаючы горад, Напалеон спаліў ладную частку яго і ўзварваў 9 вежаў славутае смаленскай сіціны. Згарэла 45 каменных і 7.568 драўляных будынкаў; 69 каменных і 248 драўляных крамаў. Страты дасягнулі 600.000 рублёў — сума для гэных часоў надта вялікая. Нездарма 1812 г. увайшоў у гісторыю Смаленску, як год разбурэння. Пасля гэтага Смаленск яшчэ больш згубіў сваё былос стратэгічнае і гандлёвае значэнне.

Шмат гадоў пасля гэтага па ўсім Смаленску былі відаць папялішчы і руіны. Пад таўстымі, нанесенымі ў вякох, напластаваныямі застыла багатая мінуўшчына гэтага гістарычнага беларускага гораду.

Варта адхіліць заслону часу, зазірнуць у глыб стагодзьдзяў, як зроку паўстаныне абраў таго, што жыў тут беларускі народ, тварыў сваю самастойнасць, крывёю бараніў сваю дзяржаўнасць, ствараў багатыя матар'яніны вартасці і культурныя помнікі свайго існаванія і дзейнасці. Пад гэтымі пластамі глыбака ляжаць съяды былос славы і магутнасці. Шмат гавораць беларускаму сэрцу гэтыя помнікі былос велічы, а таму, як кажа Ластоўскі, яны павінны быць для нас сівятымі, і мы павінны бачыць у іх сіветчаныне “забітай волі крывічоў”, а дату далучэння Смаленску да Масквы — каля трох стагодзьдзяў таму падпісаную Андрусаўскую згоду — павінны разглядаць, як вялікшае злачынства, роўнае Вэрсалскому трактату і ганебнай Рыскай умове, што пазней разадрала цела нашае Бацькаўшчыны на дзіве палавіны і аддала іх нашым ворагам.

Смаленскіх сыцен масыў патужны

ў бязсільлі распластаяся,
Забітай волі Крывічоў
мне ён нагробкам здаўся!...

Андрусаўскі злачын яго ўчыніў
сатрапіяй Маскоўскай:
і дзьвесыці зь лішнім год, цягаючы ярмо,
яго раджайны гоні
кармілі чужакоў і ворагаў пладзілі
Крывіцкае Пагоні.
Аж дзьвесыці цяжкіх год каханья
съязьмі і потам абліваўся...
Смаленск!
Праз муکі, горасыці свае,
у рэшце-рэшт,
Святым для нас ты стаўся!

B. Ластоўскі "На Смаленскіх съценах"

IX. ВЫДАТНЫЯ СМАЛЕНІЦЫ — СЫНЫ БЕЛАРУСКАГА НАРОДНАГА ГЭНЯ

Дарма, што былая веліч народнага духу пахаваная ў гісторыі Смаленску, але народ выяўляў сваю сілу і творчы дух у тым, што час ад часу даваў выдатных людзей, якія множылі дасягненыні навукаў і мастацтваў.

Смаленскія беларусы далі нямала выдатных вучоных, музыкаў, пісьменнікаў, мастакоў. Назавём тут выдатнага беларуса, ураджэнца Смаленшчыны, праф. В. В. Дакучава — заснавальніка навейшага кірунку науки глебаведы, якую пасъля систэматызаваў ягоны вучань праф. Сібірцаў.

Нельга забінуць і другога выдатнага беларуса (на'т з съведамасыці, бо гэтак і называў ён сябе), сусъветна-ведамага дасыледніка Цэнтральнай Азіі, гэн. Міколу Пржэвальскага (1839-1888), які паходзіць з Парыцкага павету і узгадаваўся ў Смаленску, а таксама ўдзельніка экспедыцыяў Пржэвальскага, П. К. Казлова, вучонага—географа, археялёга і этнографа з Смаленску.

Урэшце, з смаленскіх беларусаў пажодзіць і сусъветна-ведамы кампазытар Міхал Глінка, творца опэраў "Іван Сусанін" і "Руслан і Людміла". Кампазытар Глінка нарадзіўся ў 1804 г. у беларускай вёсцы Новапасская, Ельніцкага павету. Там ён узгадаваўся, а пазней доўга жыў наездамі. Ад маленства ён чуў там беларускую народную песню і на ёй гадаваў сваё вуха. Першую музычную асьвету Глінка атрымаў пад уплывам канцэртаў аркестры свайго дзядзькі, які прыяжджаў да

ягонаага бацькі ў госьці разам з сваімі прыгоннымі музыкамі з суседняга двара. Гэтыя музыкі-беларусы ахварбоўвалі ўсімі асаблівасцямі беларускае народнае музыкі выкананыне якога-хацяя музычнага нумару і, апрача гэтага, самі съпявалі шмат беларускіх песьняў і гralі на розных народных музычных інструментах. Усё гэта ўразіла маладога Глінку і глыбока запала ў ягонаю музычную душу, адклушы назаўсёды ў ёй сълед замілаванасыці да мэлёдычнасці беларускае народнае песьні. Пасъля, творачы выдатныя музычныя творы, Глінка поўнымі жменямі чэрпаў з гэтае скарбніцы. Музыка опэры "Іван Сусанін" цалком прасякнутая беларускім народнымі матывамі, якія сусъветнай музычнай крытыкаю памылкова прыймаліся за зылітак польскіх і расейскіх музычных народных матываў.

Толькі тое, што на карце Эўропы ня было беларускае палітычнай адзінкі, прычынілася да гэтага рабунку беларускае культуры, як адабраныне ад беларускага народу ягоных лепшых сыноў.

Скрозь распаўсюджванае і афіцыйна падтрымліванае ўрадавымі расейскімі коламі атоесамліваныне праваслаўнага веравызнання з належнасцю да "расейскага народу", перасълед усяго беларускага, паўсюднае панаваныне расейскае мовы ўва ўсіх асьветні-культурных і адміністрацыйных установах, культиваваныне расейскага нацыяналізму і палітыка расейскае асыміляцыі беларусаў зрабілі тое, што Глінка гэтаксама, як пазней і беларус, паводле продкаў, Тодар Дастанеўскі, стварылі шмат славы расейскаму народу. Таксама, як блытаніна паміж каталіцтвам і польскай народнасцю, ды нястача агульнага вызнання беларускае мовы, як літаратурнае, штурхнулі другога выдатнага сына беларускага народу — Адама Міцкевіча, сына наваградзкага беларускага шляхціча, у вадымкі польскай мовы, у якой ён стварыў свае паэтычныя пэрлы.

Але, як правільна гаворыцца ў артыкуле В. Ластоўскага "Тодар Дастанеўскі і Адам Міцкевіч, сыны крывіцкага народнага генія" (у часапісе "Крывіч" № 10 за 1926 г.), усе яны былі "цела ад цела і кроў ад кроў" беларускага народу і павінны, хай і ўскосна, складаць славу беларускаму нацыянальнаму

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

13

генію. Калі-б гэтыя людзі жылі ў вадроджанай беларускай дзяржаве з панаўнінем беларускае культуры і дзяржаўной беларускай мовай, бяз сумлеву яны тварылі-б у роднай мове і музыцы і здабылі-б незраўнанай у вякох славы беспасярэдня свайму народу. І тады-б увесь съвет зусім заслужана ўважаў-бы Глінку за заснавальніка не расейскае, а беларускае нацыянальнае клясычнае музыкі і опэры, і ён быў-бы беспасярэдня нашым гонарам.

Але і без таго Смаленск з поўным правам мае ўсе падставы ганарыцца сваім слáуным сынам — кампазытарам Глінкам, якому ўдзячны горад яшчэ ў мінульым стагодзьдзі паставіў помнік. Ён уяўляе сабою постась кампазытара з дырыгэнцкай палачкай у руцэ. На п'едэстале надпіс і дата (1885 г.), а па баках у вянку — назовы галоўных твораў. Вакол — агарожа ў выглядзе нотаў. Помнік павінен нам нагадваць пра вялікія творчыя чыны беларускіх сыноў і натхняць на новую творчасці, і духовую і матар'яльную. Да гэтага-ж кліча і ўся багатая чынамі мінуўшчына беларускага Смаленску.

Х. НІ ЗМУС, НІ ГВАЛТ НЯ ВЫНІШЧЫЛІ БЕЛАРУСКАСЦІ СМАЛЕНШЧЫНЫ

Усе вучоныя, нават расейскай арыентацыі, заўсёды ў навуковых працах съцвярджалі належнасць Смаленшчыны да Беларусі. Варта прыгадаць працы ведамых вучоных Кіркора, Максімава і Сямёнаў, Даўнар-Запольскага, Дабравольскага, Раманава, этнографічныя мапы Ахматава, Карскага, Азбукіна, Смоліча і Пікуліка і г.д., працы шмат якіх нямецкіх вучоных, каб пераканацца ў гэтым.

Паводле ўсіх этнографічных адзнакаў, як мова, культура, харектар, заняткі жыхарства, фізычны тып, вонратка і г.д. смаляне зьяўляюцца карэннымі беларусамі.

Дый не магло быць інакш, бо сама прырода як-бы вылучыла ўсю Беларусь разам з Смаленшчынай у вадну геаграфічна-эканамічную і этнографічную асобнасць.

Вялікі ёўрапейскі вададзел, што праходзіць праз усю ўсходнюю Смаленшчыну, ды вялікія лясы на поўначы і ўсходзе гэтае краіны (Вокаўскі, Бранскі) уяўляюць сабою якбы натуральныя межы. Усходняя мяжа Беларусі на Волскім вададзеле супадае з кліма-

тычнаю мяжою Вокаўскага лесу і выразна аддзяляе Беларусь з ейным памяркоўным вогкім пад уплывам мора кліматам ад больш кантынэнтальнага і рэзкага клімату Маскоўшчыны.

Гэтыя натуральныя межы супадаюць і з гістарычнымі межамі калішнай Беларускай Дзяржавы, Вялікага Княства Літоўскага, паводле, скажам, Дэўлінскага замірэння ў 1618 г. дый ранейшых умоваў.

На паўдня і ўсход ад гэтых межаў жывуць беларусы, якія, паводле расавага і этнографічнага адзінства, стварылі туго народную асобнасць, неадымнай часткаю якое зьяўляюцца і беларусы смаленскія. Як усім беларусам, ім свомыя перш-на-перш тыя-ж самыя асаблівасці мовы, як пераход “в” і “л” у “ў”; дзеканыне (не здарма і пра смаленцаў кажуць: “Хіба ліха возьме ліцьвіна, каб ён ня дзекнүў”), цеканыне і аканыне, прыдыхное расейскага гуказлучэння “жж” беларускім “ждж”, зъмякчэнне зыгчных перад мягкімі гукамі ды навет цвярдое “р”.

Дарма, што Смаленшчына знаходзілася пад Расеяй больш, чымся якая іншая мясьціна Беларусі (агулам бяручы 350 гадоў!) і страшэнна русыфікаваныя яшчэ больш сяньня, аднак народ і тут захаваў галоўныя асаблівасці свае мовы. Тут варта прыгадаць і надрукаваныя ў часе вайны ў беларускай прэсе зацемкі, што да беларускіх усходніх прастору (“Раніца” № 43 /107/, за 15 лістапада 1942 г.).

Для высьвятлення стану беларушчыны ў Ераншчыне і Смаленшчыне там знайдзем каштоўныя факты, якія падаў беларускі дзеяч, якому давялося ў 1941 г. колькі часу працаўаць ува ўсходній Беларусі. Паводле ягоных съцверджанняў, найболыш зрусыфікованыя гарады, але на сяле добра выявілася жывучасць беларускае мовы з усімі ейнымі асаблівасцямі, прычым, лепш на паўдні, як на поўначы. “Браншчына” ўся аж пад Арол захавала вельмі добра беларускую мову. Тут спатыкаюцца ўсе ейныя асаблівасці... У Смаленшчыне — беларушчына так-же добра захавалася, хоць і не ўса ўсіх паветах (ува ўсходніх горш, як у заходніх). Цікава, што і самы Смаленск з моўнага гледзішча ня выглядае надта страшна. Людзі гавораць тут з паважна захаванымі асаблівасцямі бела-

рускае мовы. Асабліва войстра ўтрымалася аканьне і дзеканьне. Далей на поўнач беларушчына захавалася адносна добра аж да г. Белага. Гэта пацьвердзіў нават адзін прафэсар-смаленец, які добра ведае гэныя абшары".

Цікава, што і ў самай найноўшай літаратуры аб Смаленшчыне ёсьць багата фактаў, што съвязваджаюць належнасць яе да беларускага этнографічнага абшару.

Гэта, прыкладам, прафэсар П. Чэрных да свае працы "Историческая грамматика русского языка" (выданье другое, Учпедгиз, Москва, 1954 г.) дадаў Дыялектычную Мапу Ўсходняславянскіх моваў. Паводле гэтае мапы, уся Смаленшчына і Бранішчына аднесеная да тэрыторыяў беларускага мовы.

Вельмі вымоўнае съведчаныне беларускасці Смаленшчыны мы маём і ў найноўшай працы ведамага нястомнага навукоўца ў галіне гістарычнай дыялекталёгіі ўсходняславянскіх моваў, вучня і пасылядоўніка акад. А. Шахматава — праф. Паўла Раства (1881-1959). Яшчэ ў 1927 г. П. Раства выдаў знаную каштоўную для навукі працу "Северско-белорусский говор", за якую ён тады атрымаў годнасць доктара філолагічных навукаў. У 1960 г. Акадэмія Навук СССР у Москве пасымяротна выдала працу праф. П. Раства "Говоры на территории Смоленщины". Дэталёвае вывучэнне гаворак заходній Смаленшчыны Раства асабіста праводзіў у 1929, 1930 і 1931 гг. Тады ён зрабіў багата запісаў і беспасярэдніх нагляданьняў. Асабістыя нагляданыні Раства падмацаваў адказамі на адмысловую "Анкету па гаворкам Смаленшчыны", якая была надрукавана Навукова-дасьледчым інстытутам моваў у Москве і разасланая аўтарам па школах Смаленшчыны ў ліку 510 паасобнікаў. У дадатак Раство дэталёва праанализаваў багатыя дыялектычныя матар'ялы і супаставіў іх з дадзенымі архэалёгіі, гісторыі, гісторыі матар'яльнай культуры, этнографіі. Выкарыстаў ён і "Смаленскі этнографічны зборнік" В. Н. Дабравольскага, рукапісныя матар'ялы Акадэміі Навук СССР і Рускае геаграфічнае грамады, як і іншыя матар'ялы. Гістарычна-дыялекталягічнае дасьледваныне праф. Раство правёў навукова-лінгвістычным мэтадам. Ён з усяго вялізарнага матар'ялу выбраў адно тыя факты, якія былі дасканала зада-

кумантаваныя і мелі дакладны адрес асобы і мясцовасці, дзе рабіліся запісы.

У гістарычнай частцы П. Раства азначаў Смаленшчыну, як тэрыторыю, якую займалі смаленскія крывічы, і дыялектная мяжа якое праходзіць па моўнаму разьдзелу паміж беларускімі гаворкамі і сярэднявялікарускімі і паўднёвавялікарускімі гаворкамі. Тут, на Смаленшчыне, пачынаўся гістарычны стык беларускага мовы з расейскай. Старыя гаворкі смаленскіх крывічоў з'явіліся падставаю для беларускага мовы Смаленшчыны. Заходняя Смаленшчына і да сяньня захоўвае беларускія характеры свае мовы, хадзя-ж шматгадовы ўплыў расейская школы, адміністраваные ў расейскай мове, адсутнасць беларускай кнігі і вылучнае карыстаныне расейскай літаратурой, радыё і тэатр робяць сваю справу ў сэнсе паступовай страты самабытных моўных рысаў. Проф. Раство паказвае, як у выніку перасялення і мяшаныя насельніцтва на тэрыторыі Смаленшчыны, уздзелу ў грамадzkім і палітычным сучасным жыцці на вёсцы і працы шматлікіх смаленцаў на фабрыках у Ярцеве, - русыфікацыя здабывае сабе ўсё больш смаленцаў. Некаторыя выснавы праф. Раства наводзяць на пэсымістичныя думкі. Падкрэсліваючы працэс моўных зменаў, дасьледчык піша аб тэндэнцыях моўнага руху ў бок расейскага мовы: "Стан гэтых рысаў, — піша Раство — у гаворках Смаленшчыны гэткі, што можна гаварыць аб разывіцці гаворак па шляху страты іхніх карэнных беларускіх рысаў і замены іх расейскімі" (стар. 181). Але сам аўтар пры гэтым адзначае адно тэндэнцыі працэса змены гаворак, але ён зусім не запярэчвае беларускую аснову іх, асабліва ў моўна-гістарычным пляне. Гэтаму съведчанынем з'яўляеца вялізарны і каштоўнейшы матар'ял, прыведзены Раствоўым на балонках гэтае кнігі, што да фанэтыкі, марфалёгіі, лексікі і синтаксіса мовы смаленцаў. Цэлы шэраг цікавых фактаў моўных назіранняў і запісаў гэта і пераліваюцца і зіхацца жывою беларушчынай, прыкладам ілюстрацыі да разьдзелу аб вакалізме, дыссымілятыўнага аканьня, вымовы галосных у першым складзе перад націскам, кансанантызма, асабліва наяўнасць беларускага г, перад білябільнага w у ў або y, пераважаныне формаў мі-

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

15

нулага часу дзеясловаў з канчаткам на ў заместа л, дзеканыне і цэканыне.

Багата цікавых арыгінальных беларускіх словаў Растаргуеў прывёў у альфабетным парадку нязъменных словаў і скланяльных і спрагальных формаў. У разьдзеле словаўтварэнныя нельга абыйсьці міма тышова беларускіх суфіксаў ёнак — Іванёнак, Пятронак, прозьвішчы ад уласных імёнаў — Сыцяпанчыкаў, Сілаенкаў, Марыянкоў. Стары смаленец М. Палашонкаў з вёскі Надва, Катынскага павету на Смаленшчыне, расказаў Растаргуеву, як у пачатку 40-х гадоў мінуглага стагодзьдзя ён “прыстаў у прымні” і ажаніўся на гаспадаровай дачцы Ганыне, прыняўшы прозвішча жонкі “Палашанька” ад імя Палаха — “Палаша”. Вось жа мова гэтага смаленца нагэтулькі чыста-беларуская, што можа больш вымоўнага прыкладу беларускасці мовы смаленцаў і не патрабуеца. Наўсуперак некаторым выснавам, увесь фактычны матар’ял кнігі праф. Растаргуева “Говоры на территории Смоленичины” цалкам падцьвярджае нашыя думкі і навукова-лінгвістычна падмуроўвае іх, стварае нашым выснавам неабвержаны фундамант.

Гэтак моцна народ трymаеца свае мовы нават там, дзе на зылкідаваныне яе было ўжыта безыліч моцных сродкаў, як вылучна расейская школа, друк, тэатар, літаратура, прызнаныне за ўрадавую толькі расейскае мовы, гвалтоўная забарона ўсяго беларускага і перасылед тэрорам усялякае праявы беларушчыны.

Аднак-жа ні змус, ні гвалт канчальна ня вынішчылі беларускае душы смаленца, бо ейныя асаблівасці маюць моцныя традыцыі ў мінуўшчыне.

Паходзячы ад асноўнага беларускага плямія крывічоў і жывучы праз стагодзьдзі ў ваднай дзяржаве з усімі беларусамі, смаленцы не маглі ня мець аднае з імі мовы. Смаленскі беларус, пераважна селянін, гэткі, як і ўсе беларусы. Падставай ягонага быцця зьяўляеца здаровая земляробская праца. І хоць прырода не дала смаленцу багатае глебы, аднак стараннасць і ўпорыстасць ягонае працы на малаураджайніх глебах можа зьдзівіць. Смаленскі селянін шмат перапрабаваў за жыццё заняткаў, часам адыходзіў

ад зямлі на заработка, але далей за сваю смаленскую краіну, далей за Парэччу, за дніпроўскія ды дзвінскія прыстані ён не вандруе і ня возіць. Урэшце ўсё-ж ткі ён вяртаецца на сваю няўдзячную зямлю і ўкладае ў яе ўсю сваю сталую любасць да працы, цярпіць, упорыстасць, усе выслікі, і пад ягонымі працевітымі рукамі камяністыя і пяшчаныя глебы ператвараюцца ў широкія нівы.

Не заўсёды зямля бывае ўдзячнай гаспадару за гэтую працу, і тады міжвольна складае ён сумную песню:

Няма хлеба, солі,
няма щчасця, долі!

Поле пусьцець,
І нечым сеяць.

Ня будзем жыці,
Пойдзем блудзіці.

Але гэта толькі выява ягонага мягкага пяшчотнага беларускага характару з ягоным нахілам да лятуценнасці, багатага ўяўленьня і фантазіі. Ня пойдзе ён у съвет блудзіць, бо ведае, што ня ласкаю стрэнне яго чужынец.

Чужая старана
Тугою араная,
Съязьмі паліваная.

Смаленскі селянін мае на запас і прыказкі: “Паміраць зьбіраешся, а жыта сей”. Вось-жа і ня ідзе ён з свае зямлі, якая бачыла ў вякох тут ходаныне шмат якіх сілаў. Сядзіць на ёй смаленец ужо шмат вякоў і ўратоўвае сябе ад асыміляцыі. З чыста беларускай асаблівасцю даматурства трymаеца свайго палетку, свае мовы, і гэтым бароніца ад страты свае нацыянальнасці. А пра свайго ўсходняга суседа мае добрае дазнаныне, што выпрацавалася ў вякох зяцтага ходаныня Беларусі з Москвою і выеўленае ў дасыціных прыказках.

“Калі маскаль кажа суха, то падымайся да вуха: бо ён брэшта”.

“Ад чорта адхрысьцішся, а ад маскаля не адмолішся: ад маскаля полы падрэж ды ўцякай”.

Гэтак выразна ўсьведамляе сваю адрознасць ад расейца смаленскі беларус і замацоўвае гэтае ўсьведамленыне ў вуснай народнай творчасці. Ды ўжо гэтае адрозненіне найлепши робіць і сама мова смаленца, багатая

агульна-беларускім словамі, як хата, кубел, калыска, бажніца, пол (замест расейскага “Полаті”), страха, катух, хустка, камізэлька (замест расейскага “жилет”), хадакі ці чара-вікі, кавалак, андарак (“і ў людзі і ў кабак — усё адзін андарак”), кравец, шавец, магерка, сывітка, намітка, бохан, клёцкі, калдуны, ладкі, панцак, крупнік, шмалец, страва, бульба, крыніца, шкода (зам. рас. “беда”) іг.д. г.п.

Усе гэтыя слова, як ня трэба лепши, съветчыць пра лучнасьць смаленскага слоўнікаўага складу з агульна-беларускім. Апрача таго, кожнае з іх зьяўляецца добрым паказынікам беларускасці ўсіх жыцьцёвых абставінаў смаленскага селяніна, яны, нераўнуючы, тыя сымбалі, што хаваюць за сабой беларускі нацыянальныя характар, усяго гэтага багацьця, у якім гэтымі словамі называюцца асобныя рэчы ці зяявы і комплекс якіх дае шырокі абраз іхнага нацыянальнага твару. Смаленскі акруговы слоўнік Дабравольскага дае дзеля гэтых выснаваў багаты матар’ял.

Аб беларускім складзе народнае мовы Смаленшчыны могуць добра съветчыць, прыкладам, гэткія, пададзенія Максімавым, сказы вазыніцаў перад карчмою да шынкара:

— “Рандар, рандар! адчыні вароты: дай гарэлкі! Ах-ці якая мяцеліца: саўсім перазяблі, і коні чуць цягнуць, і noch цёмная, нічога ня відна, і дарогу так замяло, што і найці ня можна. Рандар, рандар, адчыні вароты, налівай гарэлкі!”

Трэба вызнаць і немалы ўклад Смаленшчыны і ў найноўшае беларускае адраджэнне. Ведама, што смаленскія дэлегаты, удзельнікі Першага Усебеларускага Кангрэсу ў Менску ў сінезні 1917 году найболыш пасълядоўна абаранялі пагляды незалежнікаў, ня ў прыклад магілеўскім “абласнікам”. Смаленскія дэлегаты ўсъядомлівалі сябе дзецьмі маці-Беларусі і найболыш адкрыта і рапчула дамагаліся дзяржаўнага самавызначэння Беларусі на ўсіх ейных этнографічных абрашах.

Смаленшчына дала беларускай літаратуре такога выдатнага пісьменніка, як Максім Гарэцкі, які ўзбагаціў беларускую літаратурную мову багацьцем моўнае адмены нашае ўсходніе поўначы. У смаленскай вёсцы Калеснікі, Хіславіцкай воласці, нарадзіўся беларускі паэт Зытірок Астапенка (1910-1944),

які таксама, як і Гарэцкі, унёс багата смаленскіх арыгінальных словаў у беларускую паэзію. Уцякаючы ад саветаў пра Славаччыну, ахопленую паўстаньнем у 1944 годзе, Астапенка загінуў з словамі звароту да любай Беларусі, словамі бязьмежнай любові да бацькаўшчыны, якой ён аддаў сваё кароткае, але творча плённае жыцьцё. Ягоная паэма “ЭДЭМ” і шматлікія вершы цалкам спраўдзілі прадбачаныне Якуба Коласа, які ў 1928 годзе, будучы ў Мсыціслаўлі ў Педагагічным Тэхнікуме, падараўваў Зытіроку Астапенку сваю кнігу з надпісам, у якім прадракаў будучыню вядомага паэты і тым акрыліў малады талент.

Вывучэныне моўных асаблівасцяў Смаленшчыны можа быць асабліва плённым для збагачэння беларускай мовы. Прывкладам, колькі прыгожасці і самабытнае адмены хаваецца ў словах, запісаных на Смаленшчыне і прыведзеных А. Адамовічам на адной з дыскусійных зборак у Нью-Ёрку (“Конадні”, №3, 1955, бал. 94-95). Вось некаторыя з іх: утравець (зарасці травою), асянець, абасянець (рабіцца надвор’ю, як увесень), рауніць (дзяліць на роўныя часткі), ірміцца, зайрміцца ў сэнсце загарэцца нейкім пачуцьцём, глыбіць (дамагацца), дымна (цяжкі настрой), работашна (шмат работы), вуздыхна, зямельна, улюбі (у каханыні), уцьверазі (у цвяро-засыці), час улягу, угадзіне (позыні час), удаліна (чужына). Або гэткія сынонімы і антонімы: разумлівы, бязумлівы, безум, касынік (прамень), адкосак (водбліск), шумцець, шумархаваць, гульляваць, народліва, прынародна, заувециць, заўвета (ветая заувага), загада, закор (дакор), маладзьга (аб моладзі грэбліва), прыродак (природа), падаўтараць (паўтараць яшчэ раз), пераказваць (паўтараць у гаворцы), падаваць (быць падобным), працяглівы, накупіць (падкупіць), намахнуцца, басавік (басяк), нямінучая (нямінучасыць), вухарэз (галаварэз), гарывы (гарысты), нізовы, гулявы (гуляшчы), лёгкаабычны (лёгкадумны), цанаваць (цаніць), собства (уласнасць), пульга (завея), маравы (морскі), маранік (марак), праказацца (праявіцца), ціхім маньнем (“ціхай сапай”), на гулянках (вольным часам), абкіраваць (арганизаваць справу), налажыць імя (даць імя), пакласыці (умовіцца), паклад (умова), вомя-

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

17

га (атрута), выйма (міма), сплавадзіць (збыць), наплавадзіць (навадніць), мазны, мазыненкі (мізэрны), паднебесь (гарызонт), заняважыць (зъянтэжыць), пасылаваць (камандыраваць), паязда (экспэдыцыя), судлівы (крытыгчны), судлівіць (крытыкаваць), чырку-чырк (акурат).

Сп. А. Адамовіч таксама прапанаваў колькі смаленскіх словаў на зымену ўжываемым часта барбaryзмам і жарганізмам (глядзіце там-жа). Яны вартыя ўвагі ўсіх беларускіх мова-ведаў. Варта прывесці і іх: намінаць, намінка (намякаць, намёк), перагосткі (абмен візы-тамі), адгосткі (паўторнае адведаньне), хаджане (праходжыя), увед (іспыт), спытка ("пробка"), мульлё (пролежні), машурга (мішура), праграчыць (празываць), брыжыковыя дзяўчата ("кісейные барышні"), здобіль ("изобилие"), дасыпашны (пасыпахо-вы), дасыпех (посыпех), посуд (судно, шугавы) (ветраны чалавек), весыці за (уважаць за).

Агромністую колькасць самабытных словаў заключае ў сабе ведамы "Толковый словарь живого великорусского языка" Уладзімера Даля, у 4-х томах. Багата іх у вядомым слоўніку беларуское мовы Насовіча. Значная частка гэтых словаў ўжываецца і ў іншых мясцовасцях Беларусі і ўвайшла ў агульна літаратурную сучасную беларускую мову. Уклад смаленцаў тут асабліва вялікі і заслугоўвае свайго вызнання і належнае ацэны, а таксама навуковага вывучэння. На вялікі жаль, гэтае вывучэнне ў Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы вельмі запынілася дзеля ўлучэння Смаленшчыны ў склад Расейскае Фэдэратыўнае Савецкае Рэспублікі. Тому беларускія моваведы пры Інстытуце Мовазнаўства Акадэміі Навук БССР у Менску змушаныя абмяжоўваць абсяг сваіх дасыльданьняў межамі сучаснае БССР. Праўда, у 20-х гадох Смаленшчына вывуча-лася беларускімі навукоўцамі, і тады шмат было зроблена для яе вывучэння ў Інстытуце Беларуское Культуры, а на пачатку і ў Беларускай Акадэміі Навук у Менску.

А паслухайце народныя песні Смаленшчыны. Гэта тыпова беларускія народныя песні з тэю-ж самаю моўнаю і музычнаю асноваю. Для прыкладу, вазьмеме жартоўную (у зборніку Дабравольскага, ч. IV):

Да сею-ж я (2)

У гародзе чарнушачку,
Пад гародам пятраушачку,
Да сею-ж я.
Да палю-жа я
У гародзе чарнушачку,
Пад гародам пятраушачку,
Да палю-жа я. (2)
Да бяру-жа я (2)
У гародзе чарнушачку,
Пад гародам пятраушачку
Да бяру-жа я .
Навару-жа я (2)
Да старому качана з бураком,
Маладому кісяля з малаком,
Навару-жа я. (2)
Пасыцялю-жа я (2)
Да старому на ўзапечкі,
Маладому да на покуце,
Пасыцялю-жа я. (2)
Падлажу-жа я (2)
Што старому да дзяружачку,
Маладому да падушачку,
Падлажу-жа я. (2)
Правуджу-жа я (2)
Што старога ды піхаючы,
Маладога абдымачу,
Правуджу-жа я. (2)
Праваджу-жа я (2)
Як старога із сабакамі,
Маладога із музыкамі,
Праваджу-жа я (2).

Цікава адзначыць той факт, што ў выданні Беларускай Акадэміі Навук — "Песьні беларускага народу" т. I, Менск 1940 г., увайшло шмат беларускіх песняў, запісанных на Смаленшчыне ведамымі этнографамі, як Дабравольскі з ягоным "Смаленскім этнаграфічным зборнікам" ч. I, 1891 г., ч. II, 1893 г., ч. IV, 1903 г., як Насовіч, Раманаў і інш.

У кнізе "Песьні беларускага народу", часта ўзорам песні і прыводзіцца толькі песні Смаленшчыны. У тым-же выпадку, калі за ўзор даецца песня з цэнтральнай Беларусі, дык у камэнтарах вельмі часта паказваецца на запісы тых самых песняў або іхных варыянтаў у Смаленшчыне з паказаньнем літаратуры і бібліографічных дадзеных. Гэта гаворыць аб адзінсцьве беларуское народнае песні ад беларуское Горадзеншчыны да самых усходніх і паўночных ашараў Смаленшчыны. Адзін народ — адны і тыя-ж у яго і песні.

18

Смаленскі і бранскі селянін на кірмашы ды ў людзі, як і ўсе беларусы, выляжджалі ў белай магерцы і шэрай сывітцы, а за клясычны народны інструмент у іх так сама — беларуская дуда — скураны круглы мяшок і прыткнутая да дзіркі дудка з пераборам для пальцаў, якая грае і тады, калі ў яе пакідаюць дэмыцу.

Смаленскі беларус, як і ўсе беларускія сяляне, на працягу гісторыі застаўся абыякавым да розных рэлігійных змаганняў і не даваў із свайго асяродзьдзя духовых фанатыкаў, палоненых якой-небудзь рэлігіяю догмаю.

Беларус заўсёды адзначаўся рэлігійным індыфэрэнтызмам і таму не паддаўся ўплывам розных рэлігійных сектаў, якіх так багата было ў ягонага ўсходняга суседа. Жышцё на воддалі ад гарадоў спрыяла захоўванню свае нацыянальнае самабытнасці ў в а ў с і м жышці.

Гэту нацыянальную беларускую самабытнасць, як пераканальна съветчакъ усе падаўзенія намі вышэй факты, нават смаленскі

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

беларус захаваў аж дагэтуль, наўсуперак усім нягодам і перагасам лёсу, што найцяжэй з усіх беларускіх краінаў выпалі на долю Смаленшчыны. І дарма, што цяпер Смаленшчына перажывае чужое панаванье, ніякая пякельная сіла — мы ў гэта моцна верым — ия

*Кожнаму беларускаму дому і дамку —
"БЕЛАРУСКУЮ ДУМКУ"*

зверне яе з адвечнага радзімага беларускага шляху і, ступаючы ім, і гэтая нашая дарагая пакутніца раней ці пазней прыйдзе да таго поўнага задзіночання з усёй Вялікай Беларускай Бацькаўшчынай, да якога імкненца вякімі.

І аб ёй таксама можа сказаць кожны з съведчаных сыноў гэтае Бацькаўшчыны словамі таго паэта, які калісьці з такім замілаваннем прапушчаў вачыма “прысады а блоні” яе:

Люблю я цябе, дарагая,
І веру: ня спынішся раптам,
Праз пушчы, бярэзыні, гаі
Да Менску заўсёды патрапіш!

Студзень 1943 — 1961

АДКАЗ ПАЭТУ

“Ну, скажэце, каму сяньня нашыя вершы патрэбныя? Ці набярэцца наагул чалавек дзесяць, што іх чытаюць, і чатыры - пяць, а моі менш, што іх разумеюць?”

(Із прыватнага ліста)

Мне чытач не наструньяве ліру, —
Музу песні падкажа тон, —
І у сэрцы маім нечакана
Скалыхнецца звон...

Закручуся у нейкім віры,
Бы ўтапіўшыся ў сны і тугу...
Вам знаёма гэта? Даруйце!
Ня пісаць тады не магу.

І ня дзесяць хай, не чатыры, —
Хай ніхто не захоча чытаць, —
Застануся адзін, а буду
Сам сабе і паэт, і чытач...

Mihail Kavyl'v

16 сакавіка 1963 г.

* * *

УЛАДЗІМЕР КЛІШЭВІЧ

СЪМЕРЦЬ ЯНКІ КУПАЛА

Я сядзеў у сваім нумары (гатэлю), калі ў калідоры пачуліся крыкі. Я выбег у калідор і даведаўся, што з верхняга паверху ў пралёт сходаў упаў паэт Янка Купала.

Ілья Эрэнбург Людзі, гады, жыцьцё.

— Ну, што-ж Москва? Вось тут мая магіла.
Дачаснай съмерці вельмі буду рад.
Сваёй пашанай ты мяне дарыла,
А ў той пашане за душой нагляд.

Я не песніяр свайго народу болей,
Закрыла сонца мне твая імгла.
Ідею вольнасці — Москвы няволі
У маіх творах хітра замяла.

Ды я ня раб, хоць змушана душою
Сябе ў труну нябачную лажу.
Лягчэй, чым гнуць калені прад табою,
Пераступіць апошнюю мяжу.

О, Беларусь! Мая ўжо песня съпета.
Я хочу разам вечна жыць з табой —
Адважна падае ў пралёт паэт,
Ляціць уніз на землю галавой.

10 траўня 1963 г.

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ ДР. В. ШЧАРБАКОВА.

(Працяг з папярэдняга нумару)

“Борзда ад навапрызначаных вайводаў у забраныя паветы і ад начэльнікаў адзьдзелаў маскоўскіх войскаў, разъмешчаных у розных часццах Беларусі, пачалі прыходзіць паведамленыні цару праз прынятая меры барацьбы із сялянскім рухам. Менскі вайвода Арсеньев, прыкл., у чырвіні 1656 г. наказваў, што з тых мужыкоў і пахолікаў, каторыя “Мінскій уезд разоряли и помесціков сваіх, шляхту мучили и животы и лошади и животину грабежем имали” злойлена 56 чалавекаў. Яны былі пасаджаны ў менскую турму, але 30-ёх із іх, падкапаўшыся, уцяклі, а 20-х было павешана.

“З гэтых паведамленыняў відаць, наколькі жоретка маскоўская вайводы распраўляліся із сялянствам, і наколькі самы сялянскі рух быў грозны... Выпраўлялі цэльня адзьдзелы маскоўскіх войскаў на барацьбу супроці сялянства і вылаўленыня паўстанцаў” (189 — 190).

Шчарбакоў падаець жудасны абраз нішчэння маскоўцамі беларускага сялянства.

“Сяляне Аршанская павету ў ваднай із сваіх просьбаў (цару) пісалі ў гэтым часе: “Цяпер у нас сіротаў тваіх жанкі а дзеткі ўсі бязь весыці зыгінулі, бо пабралі твае гасударовы вайсковыя людзі і разъвялі па розных палкох і да цябе, гасудару, пад Смаленск, і маємасць, статкі ўсе ў нас, і жывёлу і збожжа пабралі, і дамкі папалілі, туляемся па лясох голыя а босыя, сядзім на пажарышчу, із сыцюжы голаду чыста зыгінулі, зруйнаваныя да апошняга, а тых сваіх жоначак а дзетак... іскаці ня сымелі, усюдых нас б'юць”.

“Усюдых сярод сялянскае люднасці была маса вымерлых а забітых. Шмат сялян бадзялася па лясох і хавалася ў балотах а гучарох. Цэлыя войтаўствы сталіся сусім пустыя. Калі ў сцязе раёнаў і захавалася яшчэ сялянскае жыхарства, то ў яго “не было ни лошадей, ни животыны, а у многих... и хлеба нет, бродят по миру”. Капітан царскіх войскаў паведамляў менскаму вайводзе, што “в Минском уезде во многих местах и селах и деревнях ржи и ярового хлеба у крестьян нет”.

“А прымеж таго царскія вайводы... вымагалі ад сялян бязупынай даставы збожжа, пошару, жывёлы й коні. Побач із гэтым адбываліся бязупынныя грабяжы сялянства...

“Асабліва ў цяжкім палажэнню апынулася сялянская люднасць у мамэнт адступлення маскоўскіх войскаў і наступлення войскаў Польшчы (запраўды галоўна войскаў Беларусі — Я. С.). Маскоўская войскі па вялізарных съпехах і перамогах над польскім (ня толькі польскім — Я. С.) войскам, пад канец 50 гг.XVII ст. лучылі ў надзвычайна нявыгадныя ўмовы і пачалі цярпець паразу за паразаю... Яны адступаюць перад праціўнікам, здаюць места за местам і на працягу якіх-колечы двух-трох год ачынчаюць блізу ўсю тэрыторыю Літвы й Беларусі.

“Апынуўшыся ў цяжкім палажэнню, маскоўская войскі пры сваім адступленню не шчаджалі ўжо нічога. За найважнейшую прыгыну свае паразы яны ўважалі ізраду ўкраінскіх казакоў і сялянскія непарафкі, (падчыркненне маё — Я. С.). Дзеля таго яны пры сваім адступленню, як азвярэльцы, на-кідаюцца на сялянскую люднасць, грамяць і паляць сёлы й царкоўныя сёлы і нішчачы на сваёй дарозе ўсё, што сустракаецца” (197—199).

Шчарбакоў, відавочна, съведама абмінуў тут ходанье беларуское цывільнае люднасці з маскоўскім акупацыйным войскам 5/, галоўна сялянства, меней мяшчане і яшчэ меней шляхта, бо гэтая ў вялізарнай бальшыні была ў беларускім войску. Дыкже “сялянскія нерады”, каторыя маскоўцы ўважалі за “найважнейшую прыгыну свае паразы” і былі ходаньнем беларускага сялянства з маскоўскім войскам, партызанскай вайною беларускіх сялян із маскоўскімі акупантамі. Як перад гэтай вайною, так і ў вайну былі некаторыя выступленыні сялян супроці сваіх паноў, але супроцьпанскі рух сялянскі ня быў такі вялікі, як гэта хоча паказаць аўтар, за-лічыўшы да яго і партызанскі рух супроць маскоўскі. Супроцьпанскія выступленыні сялян ня толькі не маглі быць найважнейшаю прыгыну паразы маскоўскага войска, але

прычынаю паразы маскоўскага войска, але й не маглі быць гэтае паразы ніякаю прычынаю.

Цікавыя дачыненъні ў гэтую вайну былі памеж беларускай люднасцю і ўкраінскімі казакамі, каторыя ў хаўрусе з Маскоўцамі займалі беларускія землі.

...Памеж украінскімі казакамі на чале зь Іванам Залатарэнкам і казацкім беларускім палком на чале з Паклонскім начальнікам супарства і барацьба. Паклонскі зь мясцовай шляхтаю імкнуўся да монопольнага дзяржання тэрыторыі б. Магілеўскай губ. Ён уставічна жалуе цару на ўкраінскіх казакоў, на іх наезды ў межы тae тэрыторыі, што была адведзена беларускаму казацкаму палку (Магілеўскі павет, раён Прапойска, Чавус). Ён выстаўляе ўкраінскіх казакоў грабежнікамі, выдумляе ўсялякія ўдаваныні на Залатарэнку, празь ягоныя задумы і зрады маскоўскуму цару і г. д. Сваім парадкам Залатарэнка, наказны гатман украінскага казацтва на тэрыторыі Беларусі, удаваў Паклонскага, вінаўца яго ў зьбіццю ўкраінскіх казакоў, у нежаданьню пасылаць свой полк на фронт, у гатаванай ізрадзе” (193). Гэта праз дачыненъні паміж вайсковымі арганізацыямі двух народаў.

А вось якія былі дачыненъні памеж украінскімі казакамі і беларускім сялянствам. “Украінскія казацкія вярхі былі не ад того, каб даўжэйшы час заіграваць із /беларускім/ сялянствам, стараючыся выкарыстаць яго ў вайне... Гэтым жа належа звязаніць і вельмі асьцярожныя дачыненъні ўкраінскіх вярхоў да беларускага сялянства. Але як бы не заігравалі вярхі ўкраінскага казацтва зь мясцовым сялянствам... гэтыя вярхі не маглі ўзьдзергыцца ад грабяжоў гэтых масаў, ад прыдбання ў раёне свайго быцця новых земляў і ад экспліатацыі сялянства. Гэтыя дзеянъні вярхоў украінскага казацтва начальнікамі асабліва рэзка выяўляліся просыле того, як Паклонскі мусіў ізрадзіць, у пач. 1655 г., маскоўскуму цару і з часцяй сваіх войскаў перайсці на бок Польшчы (запраўды Беларусі — Я. С.)... Ён (Залатарэнка) начынае весьці адкрыту барацьбу супроці /беларускага/ сялянства. А гэтая акалічнасць не магла адбіцца на настрою апошняга. Сялянства пакідае казацкія часці і ўсё часцей уступае ў барацьбу з украінскімі казакамі.

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

”Усё гэта прыводзе да таго, што сілы ўкраінскіх казакоў у Беларусі слабеюць, колькасць казакоў у Залатарэнкавых часцёх менее, а просыле того, як Залатарэнку забілі пад Старым Быхавам, ягоныя часці сусім распаўзаюцца“ (193-195).

Як бачым, што да Украінцаў, то Шчарбакоў не пабаяўся сказаць, што беларускае сялянства ваявала зь імі, дарма што ”украінскія казацкія вярхі“ ”асьцярожна“ да яго ставіліся; дык і пагатоў мусіла беларускае сялянства ваяваць із Маскоўцамі, каторыя ія ставіліся да яго ”асьцярожна“.

(Далей будзе)

* * *

АЛЕСЬ ЗМАГАР

П А П У Г А Й

(байка)

Адночы ўлетку Папугай
Нек заблудзіў да нас у гай,
Прысей на дрэва, лышае вачыма,
Цярэбіць пер'е, пышыць галаву,
А ў гэты час Варона у лагчыне
Адшуквала ў гнай чарву.

— Здароў, браток! — Закаркала Варона. —
Заходзь да нашага брудастага раёну!
За ею ўсыльед не разъяры-бяры
Засакатала ѹ вёрткая Сарока.
(Былі яны з дыплёмам школы ”Плеткары“,
Навокал знанае шырока).

А потым шчэ якаясь Хітрун-Птушка
Штось Папугаю цвыркнула на вушка.
Ён слухаў увеселі дзень ад ранку,
Завучваў словы, проста дзіва,
І паўтараў без перастанку,
Не разумеочы брахлівасць.

— Ты з глузду зьедзеш ад такой лухты, —
Яму зашасталі Лісты.
Лістоў ня слухаў Папугай;
Надумаўся ён стаць Сініцай
І ну лятаць із Краю ў Край,
Разносіць нябыліцы.

Сябры! Калі начуце пляткарства
зь якой-бы ні было Званіцы,
Успомніце, як Папугай
надумаў стаць Сініцай.

1962 г.

Рыньва жыцьцёвая

На пералуч Немцаў Лёшшу паслалі не адразу. Паслья таго, як ён напаткаўся, уцёкшы ад іх, зь невялікім аддзелам узброеных сялян, што перасяліліся жыць у часе вайны ў нетрах пушчы й балот, яму, як знаёмаму яшчэ перад пачаткам вайны — магазыншчыку з гарэлачнай лаўкі, далі месца пасяліцца ў зямлянцы з Пагоцкім, чалавекам безь сям'і — дзяцюком. А цяглістай жанчыне, блізу жаўнерскай постаці, вайсковая рада наказала выдаўцаў Лёшшу больш есьці.

Сам Пагоцкі, пакуль хадзіў уночы ваяваць зь Немцамі, адбіраць у іх соль, хлеб і патроны, пакідаў яму накрыцца сывітку або кажух, каб сцюдзёнай раніцай было цёпла спаць у vogkай зямлянцы.

Аднойчы, вярнуўшыся цэлым, навет не параненым, Пагоцкі сказаў свайму новаму сябру й быццам-бы гасподніку ў ягонай зямлянцы пад двумя вялікімі дубамі:

— На тваім месцы калісці мой равеснік спаў. О, які адважны быў: ён мог на лёце гранаты хапаць і кідаць назад на Немцаў! Мог сам адзінотна хадзіць зь імі на нажы ходацца... Ужо паўгода як забілі яго.

Лёшша зацеміў Пагоцкаму:

— Цю, як страшна!

На трэйці дзень да Лёшшу прыйшоў фэльшар. Ён аглядзеў ягоныя ногі, пастукаў у грудзі, паслушаў сэрца, і сказаў:

— Нэрвы, а так здаровыя косьці. Да канца тыдня можаце ў лягеры быць — папраўляйцеся... Вельмі мужчыны патрэбны нам. Не стае мужчын.

Лёшша патурбаваўся пра сваё:

— А вы, доктар, паглядзеце тут — нешта пад грудзі цісьне. Я, здаецца, зусім хворы...

— Нічога — пройдзе: старасць не на носе яшчэ, — адказаў фэльшар.

Якраз Пагоцкі вярнуўся ад "цяглістай жанчыны". Ён быў уцьвелены. У Лёшшу бляшанку яна ня ўкінула лішніе бульбіны. Яна сказала: — Мужчына малады — абкрапні. Няхай не сядзіць у зумлянцы, як той крот. Паветра больш, дый хады ня менш, — ня гэ-

такі час цяперака. Ногі ваўка сыцяць!..

І навет рукой махнула ѹ адварнулася. Пагоцкі паспрачаўся. Ён, разлаваны, адказаў ёй:

— Ваўчыха — ты! — І на ейных вачох пераліў сваю сіраву ў Лёшшу бляшанку. Цяглістая жанчына, бы падешаная маці, шчыра ўсьміхнулася ўсьлед Пагоцкаму.

— Паслья прыдзеш — можа астанецца ў катле.

У зямлянцы, спаткаўшыся з фэльшарам, Пагоцкі рупліва папытаўся яго:

— Ну, як рэкрут дыхае?

— Ня блага, — пацешыў згорблены дзядок, фэльшар, дый глынуў слону, глынуўшы на парыстую бляшанку із сіравай. — А як-жа сам? Пакажы свае дзёсны.

— І я таксама добра... Вось сяньня ўжо паслухаюся вас — зараз пайду гусіную цыбулю есьці...

— Ідзі, хлопча, ідзі, бо ня жарты бяз зубоў жыць — выпадуць, калі не паслухаешся.

Пагоцкі спадцішка, жартаўліва, калі фэльшар быў у прахоне зумлянкі, прагаманіў Лёшшу:

— Ня вывалицца аж да самай съмерці... Ты спакмеціў: ён-жа сам бяззубым ходзіць.

А назаўтрае лейтэнант загадаў Пагоцкаму навучаць Лёшшу зь пісталета і стрэльбы страляць. Лёшша съмешна трymаўся за іхняя Станься сябрам

Беларускага Выдавецкага Таварыства!

дзержакі. Усё часта выходзіла ѹ яго: пісталет абвісаў з далоні, тырчэў уніз, як абломлены сук на дрэве. Пагоцкі съмляяўся. Ледз-ледзь бачныя крыўянія паўкружкі паказваліся на дзёснах, над белымі зубамі — ён пачынаў хварэць скарбутам... Ён меў цярпеньне вучыць Лёшшу, і, мабыць, радаваўся з гэтага даручэння, бо была хвала: да вайны Пагоцкі ня служыў у войску, а паглядзеце: іншых вайсковых валатугаў навучае.

За дзень перад тым як пайсыці на пералуч Немцаў, Пагоцкі павёў Лёшшу ў лясную вайсковую "акадэмію". Шмат хто з сялянаў вярнуўся з нападу на Немцаў. Гурміліся каля

лейтэнанта — вайсковага кіраўніка, адыходзіліся ад яго, спрытліва падаючы на зямлю; прапаўзалі колькі кроکаў, ускоквалі і ўзноў падыходзілі да яго — захопна апавядалі пра сваю начную прыгоду. Лейтэнант вельмі часта працівўся ім, настойваў на сваім.

— Проста — удалося; а на маю руку, калі-б Немцам быў, я мог застрэліць цябе.

Некаторыя таксама працівіліся яму.

— На вайне акадэміяў не памятуюць, — казалі гэткія. Але лейтэнанта ўсёдна слухалі.

Лёшчу пазналі сяляне. Адзін старэйшы навет паквяліўся над ім.

— Ну, братка, гарэлачкі прывёз? Але-ж і жываток твой спаў...

— Але, але — прывёз, — вясёла адказаў Лёшча, і папыталаўся: — Чаму мяне Лёштай завуць?

Яму растлумачылі, што ўсе, хто жыве тут, у пушчы, у іхным прыстанішчы, мусіць мець выдуманае імя, каб папаўшыся ў німецкі палон, ня ведалі хто ты, і не маглі памсьціца тваім родзічам. Лёшча ня зусім павернуў, аднак над гэтым не задумоўваўся.

— Заўтра на пералуч з Пагоцкім пойдзеце — людзей не стане. Памалу прывакайце, — напошак сказаў яму лейтэнант, і прапанаваў паглядзець, як ён бядзе вучыць іншых падпаўзаць да варожых мясцін і пазыцыяў.

Лёшча сеў пад дрэвам. Ён мала праймаўся навучаньямі лейтэнанта. У ваччу сяляне, што навучаўся, мітусіліся ў сваіх вопратках-лахманох, як ад ветру даўгія абросьлы моху на камлёх хвояў і ёлак. Воддарль, каля кухні, нехта шчапаў дровы, ізредку ўскрыквалі, бегаючы, дзеци.

Ёсьць часіны толькі адных думак ды асочынаў свайго жыцьця. Яны бываюць вясёлыя, спасацярожныя і сумныя, але заўсёды блізкія спалучыць, удыхнуць долю злучнасці з векавітасцяй добра дзеля сябе.

Лёшча штосці раздумоўваў. Яму напаткаўся новы страх. Страх памерці, змагаючыся з Немцамі.

А лейтэнант зрабіў гэтак, як казаў: паслаў Лёшчу разам з Пагоцкім на пералуч Немцаў каля ракі Бярозы.

За пушчай, у даліве небакраю, прарэзалася сонца, трысціё ў блізасці, дзе яны сядзелі захінуўшыся — на высокім беразе ў кустох

лазы й алешніку, пачало ледзь-ледз бражавець. З багністых мясцін уздымаліся папяллёсы туману. Роўнядзь лугу, што сцяжыла ад ракі ажно пад самыя гоні ніваў па адхоністым узвышшы, зажаўрэла зіхаценнямі нягустой расы. Далязор, злучаны ўначы, дзяліў сущэл свайго вобліку.

Сонца ўзнялося вышэй. Сыпевы штушак і цырканыне казурак аціхала — будзе душна. Над ракой густа снуюцца мошкі, лятучыя мурашкі. Іхныя крылцы мігацеюць шклянымі, вадзяністымі краплямі. Белаахвосьцікі рэзьліўвають крычаць — яны наўмець шмыгаюць за лукаў ракі, нізка ляцяць над ейнымі хвалямі. Статак дзікіх качак шугліваў лятою апусціўся на круглае ўзрэчча і ўскалыжнуў ціхаць затону срабрыстымі барознамі ды пырскамі. Некаторыя зь іх, асеўшы на ваду, махалі крыламі, уторыста нікалі пярэстымі шыямі і ўсё пазірней падплывалі да засені трысціці і чароту. Ад іхнага пльыву аксамітна-белая і жоўтыя пялёсткі рачных лялеяў калыхаліся.

— Усё-ткі добра быць і казуркай! — Уражліва загаманіў Пагоцкі і паказаў кіуком галавы на ўзрэчча. — Вось сабе гагочуць і жывуць... Калісці за сэзон па семдзесят качак настрэліўваў я.

— Нас пачуюць — будзь цішэй, — адклікнуўся Лёшча з куста. Яго адтуль ня было відана.

— Што ты? — Мацней загаварыў Пагоцкі і кінуў сухую галіну на качак. Яны з крыкам узняліся, зноў узворваючы спакойны вір' срабрыстымі барознамі.

— Пачуюць там... пачуюць... — Настаражліва, шчыльней прышаўшы да зямлі, нашэптам упрошаў Лёшча з густога куста.

Пагоцкі не адказаў яму. Пайшоў да ўзьбярэжжа ракі і адтуль доўга ўзіраўся ў чыстую сонечную даліву лугу. Ён навет пасыпэўваў там, ад чаго Лёшчу ў захіне куста рабілася яшчэ больш пужліва.

Лёшчу не съядомілася сваё становішча. Пералалох з часоў, калі ён быў у німецкіх загонах, і інстынкт, які рынуў яго ўцякаць у пушчу, каб выратаваць жыцьцё, поўнілі сэрца толькі палахлівасцяй. Яму жадалася жыць, але гэтае жаданье ажывала цяперака ў ім пакутай: мабыць перашкаджала незнёмае і заўсёды неспадзяванае жыцьцё. Няўцешна

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

23

апынацца ў съвеце, пра які толькі ўяўляеш! Яму здавалася, Немцы цікуюць яго ўсюды, яны зловяць і зробяць съмерць страшнейшай, чымсьці яна ёсьць і была.

Ён вольны, аднак адчуваць часіны свабоды ў цяжкіх, ледзь зносыных умовінах, ці вартыя яе? Яна-ж бы катаўаныне яму. Ні шарахніся ў пушчы, ні крыкні за крыўды, што сярод адолькава няшчасных таксама жывуць і мацнеюць. Згоджвайся з голадам і холадам, бо так прагне свабода.

Нарэшце Лёпша падняў галаву, глянуў праз процьвіні галін куста на лугавую ўсцяж, падобную стуль на вялікую жменю травы. Абдзыганае камарамі ablічча гарэла й чырванелася плямамі. Прыйслюхаўся. Ні съпеву, ні шасыценьня крокаў Пагоцкага ня чуваць. — Дзе ты?! — блізу ня ўскрыкнуў ён. Яго ўцяў жах. Рушілася ўцякаць, але куды? Уцямілася запраўднасць, якая патрабавала можа ўсялякую ахвярнасць. І гэтая маленькая часіна пачуцьця роспачы, бадай што вызваліла Лёпшу ад цярпеньня, што перашкаджалі разумець станову новага жыцця пад сконам лясоў і балотаў.

Пагоцкі нікуды не ўцякаў ад яго і ня гнуўся над ім. Ён звычайна прымоўк там — неспакметная прага пабыць самому ў незнароку сваіх думак і адчуваўніня.

— І дзенъ-жа сяньня! Пакупацца ня шкодзіла-б. Хадзем на сонца — у кустох камары загрызуць.

Лёпша ажно вар'яцеў ад няўціху Пагоцкага. Ён навет чуўся нагатаваным рынуцца на яго, на чалавека, што быў у тым самам ліху, у залапленай съвітцы, у караткаватых зь дзюрамі нагавіцах, скуль выторкваліся чорныя ад твані й багны галені, як у вываратнях карэніня.

Лёпша сеў пад дрэва. Хацелася есьці. Другі тыдзень як ён на свабодзе, але яму съцяжыла, што гэтыя дні ўжо даўна пачаліся. Яны завялі яго ў большыя пакуты, яны вядуць няведама куды. Быццам ён памыліўся, што ўцёк сюды, дзе ўровень табе ўздымаецца трава; дзе пад нагамі зыбаецца дрыгва й людзі на ёй, як чаўны, атоньваюць у іржавым, імшыстым моры. Паветра ў барох і пушчы водырыць суталкай пахаў, ад чаго хочацца гутарыць з дрэвамі, мітусіцца сярод іхных ствалоў бяспечным дзіцём, і кожную рэч называць раўнёй жыцця.

— Я пра ту ю дзяўчыну ня скончыў. Ты-ж ведаеш яе, яна потым у мястэчку краўчыкай служыла, — загаманіў Пагоцкі ўзноў, і прысей каля Лёпши. Голыя калені вытаркнуліся з нагавіцаў, як у саранчы ці ў лугавога коўніка.

Пагоцкі знайходзіў жыццё.

— ... я прыйшоў да яе. Яна ўсё мерала пальто. Бедныя былі. Маці пахварбавала стаўрэнью съвітку і шыла зь яе ніто палітко, ні то ў чорнай хварбе бравэрку. Яна-ж дзяўчына маладая, аздобу час каб ведаць — клопат ме-ла: як апранула ту ю сярмягу, дык адно крысо як трэба зывісае, другое-ж, як хто яго падпёк, бы той скурат нявымачаны наровіць за-вярнуцца й тырчэць перад каленамі, вось так, разумееш, як той капусны ліст ад качана... Я парадзіў ейным бацьком, каб простым крысо было: прышыце да яго, ад зналіцы, стары замок. Яны паслушаліся мяне й выглядала ляпей...

— Хоць-бы цішэй, хоць-бы крыху, — бы ўбожыну ад скнарыстага багача папрасіў Лёпша Пагоцкага.

— Чаму? Я-ж гутару нармальна. Вунь дзеци не палохаюцца. Паглядзі, як ганяюцца за дзікім казълянём, устань паглядзі... Ужо два гады, як наша вёска ў пушчу перасялілася. Зь Немцамі-ж ня жыць. І яны ня рушацца на нас — ведаюць, што борам стаім за сябе.

Лёпша паслушаўся Пагоцкага. Узіраючыся, прыплюснуў вочы: казълянё ўсё-ткі злавілі дзеци. У воддалі чуліся іхныя глухаватыя скрыкі радасці.

Пагоцкі ня хоча быць адным побач іншых, ён працягвае сваё апавяданьне. Садзіцца ізноў пад дрэва, а Лёпша адыходзіць некаторае пройсьце ад яго, захінаеца ў другім кусьце. Чуваць як ён уторліва хлопае па ablіччы, адганяючы камароў.

— ... мне-ж рупілася й падзадацца перад хлопцамі — цыгару купіў. Пакуру, пакуру — патушу, дый з пачатку... І бывае на съвеце надара: трасца прыпаленай я нек таркануў ёй у вока, не ў самае праўда, а з боку крыху... з бельмуком асталася; і жаніцца, дзе, уся мая радня прасіла дараваць мне — нізавойшта, а кахаліся ўшчэ... Яна таксама тутака-а...

Апавяданьня пра нешчаснае каханьне, што напэўна сучэпыла смутак ягоны, забірала з душы моўкнасць непазнанае пяшчоты, што можа ўяўляла дарагую, будучую спадзеву,

Пагоцкі не дакончыў. З-заду яго пачуўся трэск сухіх лазовых суччаў. З кустоў выйшаў мужчына з аўтаматам перавешаны на шыло, і гэта сама як Пагоцкі, апрануты ў вельмі зношаную вопратку.

— Хто ідзе? — бяз неякай асьцярогі сябе, адклікнуў Пагоцкі. Ён з далёку пазнаў свайго вайсковага кіраўніка, калі той праз кусты з пушчы прастаў сюды.

— Хто ідзе? Хто ідзе? — падражніў кіраўнік Пагоцкага. А тады звяярнуўся зусім суроў. — А дзе другі?... Зраднікі вы! Зраднікі! Вас мала растраляць, вас трэба за неба падвесіць! Чаму ня выстрылі зялёную ракету?

— Яшчэ ня час, лейтэнант — съцень ад пушчы на раку ня лёг,—адказаў вясёла Пагоцкі, і дадаў, ўсымяхаючыся: — А Лёшшу пашукай...

— А дзе-ж ён?

— Ня крыгчы на яго — прызвычаіца.

Некаторую часіну там была ціхаць. І ў тэй прокмеці ціхаці Лёшша апамятаўся — ён спрвіўся спакмеціць з куста, што сюды завітаў усяго толькі ўхны кіраўнік. Лёшшу ахінуў вялікі неспакой, дзівоснае жаданьне моцы: абараніць сябе, свой гонар, сваё пачуцьцё волі. Ён ірвануўся з куста. Вочы выказвалі мужайнасць: яны бачылі тое, з чым не пагоджваліся ягоныя хваляваныні, з тым, які ўвесь час, пакуль прыйшоў кіраўнік, турбаваў і неспакоіў яго. Надышла часіна, якой ня можна ўхіліцца. Лёшша апынуўся каля Пагоцкага. Лёшша ўмёў страляць. Ён некалькі разоў стрэліў у грудзі Пагоцкаму.

— Зраднік! Зраднік! Ён зраднік! Ён! — скрыквай Лёшша, страляючы. Пагоцкі асунаў

ся на зямлю. Ад апошняй зямной болі, рэдкая ўсьмешка адыходу, бы прабачлівасць за неизнорк патурбаваць чалавека, скалынула ягонія вусны.

— Ён зраднік! Ён! ні я-я! — торыў Лёшша сваё. — Мне страшна было зь ім!...

На Лёшавым ablіччу больш абурэння чымсьці ўразлівасці ад недаўніх непрыемнасцяў з Пагоцкім. Усё пазіраючы на лейтэнанта, ён навет, неяк задаволыліва нахмурыў вочы, што мабыць унімалася: лейтэнант мусіць астатаца яму ўдзячлівы; здавалася ён памог усьцерагчыся лейтэнанту лішніх клопатаў у штодзённай рабоце.

— Колькі патронаў асталося? — спытаўся кіраўнік у Лёшы, стрымна і супакойна, маўляў, толькі й можна было захавацца гэта.

— Ён зраднік. Ён моцна гутарыў, а на пазыцыі вайной ня можна гутарыць...

Лёшша даў пісталет. А тады лейтэнант падыйшоў да Пагоцкага, і, як маці заснуўшаму дзіцяці, палажыў ляпей падверненую галаву, забраў ад яго стрэльбу і ракетніцу.

Штосьці лейтэнант нічога больш ні кажа і не пытаецца. Лёшша пазіраў і моўкнуў.

— Пад вываратнямі пушчы ня месца табе. Ідзі куды хочаш! — сказаў яму лейтэнант, і ў голасе ягоным цяперака чулася хваляванье. Ён нешта больш жадаў сказаць, але вусны скрывіліся, аблірцьвелі, шчокі скалынуліся сухавейнай белявасцяй; крутануўся ад Лёшы; быццам давіць зьбіраўся, клешній вытарапіў зналусна пальцы левай руکі, гэта выпарскнутыя сълёзіны абцёр, і пайшоў назад, у нетры пушчы, пакідаючы Лёшшу із няжывым Пагоцкім.

Ю. ЖЫВІЦА

Кветкі на свежай магіле

Раніцай, па сънеданыні, глянуў Якуб на календар і спахапіўся: Сёньня Усіх Святых — 1 лістапада, трэба сходзіць на магілкі. Ён стаў перад люстрам, прычасаўся, накінуў плащ, вышаў з пакою і замкнуў за сабою дзверы. Жоўтая восень дыхнула ў твар халаднаватым паветрам. З хвіліну пастаяўшы, нешта абдумаючы, Якуб павярнуў направа і пайшоў уздоўж вуліцы ў бок магілак.

Каля брамы магілак дзяўчына прадавала

кветкі.

— Трэба купіць пару штук, бо ня выпадае ў сёньняшні дзень ісці бяз кветак, — пранеслася ў думках Якуба, — пакладу хоць на няведамай магілцы няшчаснага "дэпіста". Хай сясьціць пусткай яна ў сёньняшні дзень.

Якуб падышоў да дзяўчыны, папрасіў маленькую, але прыгожую вязанку кветак, заплациў і пайшоў на магілкі.

За брамай таўпілася ўжо шмат народу. Ад-

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

25

ны ўваходзілі, другія выходзілі з жалем на сэрцы, сумам і съязьмі ў вачох. Прапхнуўся Якуб між людзьмі і затрымаўся, ня ведаючы, куды ісьці, які ўзяць кірунак: ва ўсе бакі разыходзіліся дарожкі.

— Ідз сюды! — Нешта падказала Якубу, і ён павярнуў управа, туды, дзе магільнік быў болей зарослы. Ішоў паволі, прыглядаўся да помнікаў, часам затрымоўваўся і чытаў надпісы ды ізноў ішоў. Разнаясасць помнікаў і прыбраньня магілак трывожыла яго. Адно, што яму падабалася, гэта парадак нямецкага магільніку, чысьціня. Розныя думкі прыходзілі ў галаву, і нават ня вытрымаў і сказаў, ці то сам да сябе, ці мо да духаў: "Не, аднак лепш памерці на сваёй зямельцы ды пад роднай бярозкай ляжаці, як тут на чужой зямлі, сярод невядомых, сярод чужых і халодных помнікаў". Але нікто яго ня чую. А калі-б і пачуў нейкі чужынец, дык усё роўна ня мог бы адказаць, бо магілы не прамаўляюць. Але, вось, нечакана кінулася ў вочы съвежая магілка. Адзінокая, пры дарожцы, пад кустом. На ёй ня было ані адной кветачкі. Якуба нехта быццам пацягнуў за руку і сказаў: — Пакладзі кветкі на съвежую магілку! І Якуб паклаў вязаначку чырвона-белых кветак пад крыжам, пастаяў у задуме і паглядзеў на крыж. На дошчыцы чарнелі, нязграбна выведзеныя гатыцкія літары. Якуб ня хутка ў іх разабраўся. Выходзіла ні то "Шук", ні то "Жук". Прачытаў некалькі разоў і прыпомніў, што ў нямецкай мове "С" і "Г" чытаюцца, як "Ж". — Значыцца, Жук... Барбара Жук...

Якубу кальнула ў сэрца. "Няўжо і сярод немцаў ёсьць прозвішча Жук?" — А тут вочы спыняюцца: "Аўз Мінск..." А ніжэй: 25. 4. 1932 — 24. 10 1956..."

— Сястра!.. Барбарка дарагая!.. Няўжо?!.. Ногі падкасіліся, Якуб Жук упаў на калені і заплакаў. Міма праходзілі людзі, супыняліся ды, паспачувашы ў думках Якубу, ішлі ў сваім кірунку, а ён плакаў, абдымаў чужую зямлю, у якой спачывала яго сястра. Выплацяўшыся, ён памаліўся, паправіў магілку і яшчэ доўга стаяў, углядаўся то на крыж, то на жоўты курганчык; і толькі тады, калі яго пачуцьці ад болю і гора абмёрлі, пайшоў назад у горад, дамоў. Яго цяпер нішто ня цікавіла, толькі адно — даведацца, скуль і як яна сюды трапіла?

— А мо й не яна? — Прыходзіла яму ў га-

лаву. — Менск ня вёска, там можа быць не адна Барбара Жук. Розныя думкі лезылі ў галаву, не давалі яму супакою. Цэлую ноч ня мог заснуць. Толькі пад раніцу, змучаны да таго, што ўспаміны пра сястру і родны Менск зацягнуліся шэрай павалокай, крыху зывёў вочы. Абудзіўся з цяжкай галавой, успомніў учараашняе і прышоў да думкі: "Трэба пайсьці ў больніцу і даведацца. Напэўне, яна была ў доктара, лячылася, а мо нат ляжала ў бальніцы". І ад гэтай думкі ён не адстаў. Па съеданыні пайшоў. Расказаў у бюро пра выпадак на могілках і папрасіў інфармацыі пра Барбару Жук.

— Была ў нас такая. — Адказала сакратарка. — Яе прывезла нашая ахова мяжы раненую... Пару тыдняў таму... — "Уцякла з "раю", — Падумаў Якуб, а да сакратаркі: "А ці я магу пагутарыць з кімсь, хто пры ёй быў, як яна ляжала тут хворай?"

— Момент, біттэ! — Перапрасіла сакратарка і ўзяла тэлефонную трубку. Пагутарыла з "швэстэр" Матыльдай і парадзіла Якубу: "Ідзце на другі паверх. Там ёсьць сястра Матыльдэ. Яна дагладала Барбару Жук. Яна вам болей раскажа. Я-ж, апроч фармальнага, нічога ня ведаю. Яе пахавалі за кошт гораду".

Якуб падзякаваў сакратарцы і пайшоў на другі паверх шукаць сястру Матыльдэ. Сэрца яго моцна білася, бо цяпер ён ня меў ніякага сумліву, што яна, Барбара, — яго родная сястра. Жук падняўся па сходах і спаткаў сястру, якая на яго чакала на карыдоры.

— Выйбачце. Я хацеў-бы пабачыць сястру Матыльдэ, — звярнуўся ён да незнамай.

— Я і ёсьць сястра Матыльдэ, — сказала і падала яму руку. — Вы хочаце даведацца пра "фрайляйн" Жук Барбару, якая была тут у нас і памерла?

— Так. Ці вы не маглі-б мне нешта расказаць пра яе? Барбара мая родная сястра, і я хацеў-бы...

— Ах, ды вы яе брат, значыцца? Дык зайдзіце ў гасцінны пакой, калі ласка, — і паказала рукой на суседнія дзвіверы.

У съветлым невялічкім пакой было ціха і чыста. Сястра Матыльда гэтак-жэ ветліва папрасіла Жука сесці. Ён прысёў на крэсле, а супроць яго паволі прысела сястра. Жук нецерпяліва чакаў, што скажа яму Матыльдэ.

— Скуль вы даведаліся, што яна, Барбара, была тут? — Пацікавілася сястра.

Жук расказаў ёй, як ён знайшоў свежую магілку, як паклаў на ёй вязанку кветак, пра надпіс на крыжы, як дайшоў да думкі зайсьці ў больніцу і папыталаца...

— Прыйкрая гісторыя, — сказала Матыльда, як выслушала ўсё, — але цікавая. Я раскажу вам ўсё, што мне ведама.

— Калі ласка, будзьце добры. — папрасіў ён яшчэ раз.

— Вашую сястру прывезла нашая ахова мяжы. Барбара была параненая. Мела некалькі ранаў. Былі прастрэленыя ногі, грудзі. Яна страпіла шмат крыві. Наш доктар стараўся, як мог, уратаваць ёй жыцьцё, але...

Жук слухаў і дрыжэў ад узварушэння, паглядаў на манашку.

— Яна, даражэнская сястрыца, была так блізка ля мяне, а я і ня ведаў...

— Барбара гутарыла вельмі мала, — пачуў Жук слова Матыльда. — Разумела па-нямецку даволі добра, як на чужынца. Яна прызналася мне, што пераходзіла мяжу нелегальна.

— Уцякала ад маскалёў...

— Не, не магу сказаць. Па яе гутарцы было бачна, што яна ішла з іншай мэтай.

Жук пры апошніх словах манашкі настажыўся. Матыльда кашлянула ў кулак, папрасіла прабачэння і правяла рукой па напалову завязаным белай хусцінкай лобе.

— Нездаровіца, — прамовіла яна і ізноў кашлянула.

— Дык, можа, я вас ня буду трывожыць?...

— Нічога, нічога, — ажыўлася манашка.

— Я прастудзіліся крышку. Гэта нічога. Я дакончу апавяданье.

Жук падзякаваў ізноў і скіліў голаў у чаканыні.

— Я пры ёй найболей была, і яна мне вerryла. Аднаго разу яна папрасіла мяне, каб я дапамагла ёй распароць жакет. Я не адмовілася. Барбара выняла з жакета маленькую паперку, а пасля папрасіла даць сярнічкі. Я прынесла. Мяне цікавіла, што яна будзе рабіць. Гляджу, а яна бярэ тую паперку ды палиць. Я хацела было ёй ня даць, але агледзелася за позна, паперка гарэла ў яе руках.

— Чаму, на што гэта робіце? — Запытала я, а яна мне кажа: "Я прыйшла сюды па заданню аднай падпольнай арганізацыі, што дзеіць у Беларусі. У паперцы гэтай былі цікавыя для некага весткі аб нашых сілах і нашых патрэбах. Я ведаю, што хутка памру, а таму

і паперка гэная мусіць памерці. Ня крываўце на мяне, сястра. Я толькі роднаму свайму брату магла-б перадаць яе. Такі загад, даруйце мне!..“ I яна глядзела на чорны попел, што варушыўся на падлозе і плакала, разам з ёю плакала і я. Мне шкода было яе ня ведаю сама чаму. Яна для мяне была чужая ды і ня першая, можна сказаць, жывая нябожчыца, якую я даглядала і праводзіла ў апошнюю дарогу. “Ня было каго іншага паслаць на такую небясьпечную работу?“ — Вырвалася ў мяне.

— Чаму-ж? Былі і другія, але я згаласілася дабраахвотна. Жанчыне лягчэй гэта зрабіць. Ды мне заўсёды ўсё ўдавалася. Думала, удасцца і гэты раз. Аж не... Сваёй ахвярнасцю хацелася прынесыці болей карысці нашай справе, хацелася пабачыцца з братам, — значыцца, з вами. Якуб ня вытрымаў, заплакаў. Манашка пачакала, пакуль ён супакоіцца, і апавядала далей:

— Я малілася Богу за яе выздараўленне, але, бачна, воля Божая прысудзіла інакш. Я з вялікай пашанай адносілася да яе. Была яна інтэлігэнтнай асобай. Прыемна было з ёю пагаварыць, калі яе пасядзець. Яна ўзгадавалася ў светах, але была так набожна, што я аж дзівілася, — як магла захавацца гэтак вялікая хрысьціянская мараль у яе, у падсавецкай дзяўчыны? Я асабіста паклапацілася, каб ёй паставілі крыж вышісалі на ім, адкуль яна родам. Учора я думала адведаць яе магілу, занесьці кветак, але прыхварэла і зараз ня ведаю, як цяпер выглядае яе магілка. Кветкі, бадай пасохлі... Мы пляялі ёй песьні на развязанье з гэтым съветам. Хай будзе ёй лёгкай нашая зямелька!

— Бог не бяз міласці, а съвет не бяз добрых людзей, — сказаў Якуб, калі змоўкла сястра Матыльда.

— Мы ўсе дзеіці аднаго Бога, — адказала сястра.

Шчыра, ад збалела душы і сэрца падзякаваў Якуб сястры Матыльда за яе ветлівасць, за яе спаўчуванье, развязітаўся ды пайшоў яшчэ раз адведаць магілку сястры.

Аб гэтым здарэнні паведаміў ён сяброў. І ўжо ў хуткім часе на магіле Барбары Жук ляжаў вялікі вянок жывых кветак з нашай нацыянальнай бел-чырвона-белай істужкай і надпісам на ёй:

“Дарагой сяброўцы. Ты жыцьцё аддала, каб жыла Беларусь“.

СЬВ. ПАМ. ЛІДЗІЯ ДАНІЛОВІЧ

Раніцаю 7 лютага 1963 г., пасьля доўгай і цяжкай хваробы, разьвіталася з гэтым съветам беларуская мастачка Лідзія Даніловіч.

Лідзія Даніловіч (па першаму мужу Каліноўская), дачка Ігната Якусевіча, нарадзілася 29 траўня 1910 г. ў Варшаве (Польшча). Сваё дзяцінства і юнацтва яна правяла ў былой заходній Беларусі. Будучы дачкою кіраўніка княжых маёнткаў, наша мастачка мела магчымасць атрымаць сярэднюю адукцыю (скончыла гімназію), а таксама, жывучы сярод маёнтковых парабкоў-беларусаў, — нацыянальна сябе ўсъведаміць, палюбіць свой народ і не забыцца свае роднае мовы.

Мастацкія здольнасці сьв. пам. Лідзіі Даніловіч выяўляюцца яшчэ ў дзіцячыя гады, разьвіваюцца ў гады вучобы ў гімназіі ды паглыбліваюцца вучобаю ў Варшаўскай Мастацкай Акадэміі.

У 1929 г. наша мастачка выходзіць замуж за кандыдата на святара Антона Каліноўскага. Жыцьцё сярод праваслаўных беларусаў, а таксама ўплыў мужа, а. Антонія, шчырага беларускага патрыёта, паглыбліваюць нацыянальную съедамасць мастачкі.

Другая ўсясьветная вайна захоплівае нашу мастачку ў в. Валеўка (Наваградчына). Тут жа ў 1942 г. бальшавіцкія партызаны забіваюць мужа нашай мастачкі а. Антонія Каліноўскага за ягоную беларуска-нацыяналістычную дзеянасць. Ратуючыся ад помсты партызанаў, матушка-ўдава Каліноўская з трымя малымі дзецьмі (дочкамі 10 і 9 гадоў і аднагодовым сынам) пераезжаете ў Горадню (Гродна) да бацькі. Адсюль, разам з іншымі ўцекачамі ад бальшавіцкай навалы, яна з дзецьмі эмігруе

*) У наступным нумары часапісу мы дамо кароткі агляд мастацкай творчасці сьв. пам. Лідзіі Даніловіч.

**

І няма канца балочым думам,
Мне тугі да съмерці не суняць.
Я хацеў-бы разьвітацца з сумам
І яго на радасць памяняць.

ў Нямеччыну. Да капітуляцыі Нямеччыны працуе ў баўэрса.

Пасьля капітуляцыі Нямеччыны, наша мастачка трапляе ў лягер ДП ў Рэгэнсбургу. Тут яна ўліваецца ў грамадзкае жыцьцё беларуское групы, піша для беларускага праваслаўнага царквы сьв. Ефрасіні Полацкага ў Рэгэнсбургу запрэстольную ікону "Маленьне аб чашы".

У Рэгэнсбургу наша мастачка знаёміца з А. Даніловічам (паштам Янкам Золакам) і ў 1946 г. выходзіць за яго замуж.

Жыцьцё ў лягерах ДП, частыя пераезды з лягера ў лягера (Рэгэнсбург, Віндзішбэргэрдорф, Міхэльсдорф, Бакнанг, Людвігсбург), авалязкі гаспадыні і маці ня вельмі спрыяюць разгортванню творчасці мастачкі. Але, ня гледзячы ні на што, яна ня спыняе свае творчасці і ў лягеры Бакнанг наладжвае выстаўку сваіх мастацкіх працаў.

У 1951 г. нашай мастачцы ўдалося нарэшце выеміграваць з сям'ёю на сталае жыцьцё ў ЗША, дзе яна, акрамя штодзённых клопатуў па гаспадарцы і заработкае працы ў фабрыках, знаходзіць час і для творчага працы.

Апошнія два гады свайго жыцьця мастачка Лідзія Даніловіч рыхтавала выстаўку сваіх мастацкіх працаў, але цяжкая хварoba і съмерць не дазволілі ёй ажыццяўіць сваіх намераў.*)

Пахавана сьв. пам. Лідзія Даніловіч на беларускіх могілках у Саўт Рывэры, Н. Дж. Хай лёгкай бядзе ёй амэрыканская зямля.

**

Рэдакцыя і Адміністрацыя "Беларускага Думкі" выказваюць глыбокага спагуваньне рэдактару "Б. Д." Антону Даніловічу (Янку Золаку) і яго сям'і з прыгынны перадгаснай съмерці жонкі і маці Лідзіі Даніловіг Каліноўской).

Толькі радасць ад мяне далёка,
Сябра сум — працягвае руку.
Вось таму съпяваў я ненарокам
Песьні суму на сваім вяку.

Ул. Клішэвіч
5.5. 1963 г.

САНЭТ ЕДНАСЦІ

Ці трэба нейчых мудрых слоў паўтор
Аб сіле ў еднасці, пра воя ў полі?
Наслухаліся, ведаем даволі,
А ўсё-ж ідзём глуздом наперакор.

Вядзем за крэсла, зломанае, спор,
Крычым: "астроўшчык", "абрамольчык".
"Солім",
Таму, каго й ня бачылі ніколі,
Каму — нажом па сэрцы — наш дакор.

А мы-ж усе з пад Менску, ці Вялейкі...
За што-ж ліём на брата, як із лейкі
Ды косім вочы, нібы ваўкалак?

Давайце скінем з сэрцаў злосці маскі.
Яны у нас аж съвецяцца ад ласкі
Нават тады, як съціснечца кулак.

Міхась Кавыль

28 студзеня 1963 г.

ХРОНИКА

45-ыя ЎГОДКІ НЕЗАЛЕЖНАСЦІ БЕЛАРУСІ

У нядзелю 24 сакавіка гг. ў BILTMORE HOTEL (Boowman Room) у Нью Ёрку беларуская грамадзкасць Амэрыкі ўрачыста адсвяткавала 45-ыя Ўгодкі Дня Абвешчанья Незалежнасці Беларусі. Святкаванье гэтае было сапраўды ўрачыстым, як ніколі раней: вялікая заля была паўночнеськая народу. Прыйчынаю гэтага было тое, што сёлетнє святкаванье Дня Незалежнасці Беларусі было ладжанае абедзьвум беларускімі грамадzkімі арганізацыямі ў ЗША — Беларускім Кангрэсавым Камітэтам Амэрыкі (БККА) і Беларуска - Амэрыканскім Задзіночаньнем (БАЗА), якія папярэдня дагаварыліся між сабою і выбралі для ладжаньня святкаванья Злучаны Беларуска-Амэрыканскі Святкавальны Камітэт.

Урачыстую акадэмію папярэдзілі Божыя Службы, якія адбыліся раніцою ў гэты дзень у Беларускай Праваслаўнай Царкве ў Брукліне і ў Беларускай Праваслаўнай Царкве ў Саўт Рывэрэ.

Агульная частка акадэміі пачалася амэрыканскім і беларускім нацыянальнымі гімнамі, адсپяванымі саўтрыўэрскім царкоўным хорам. Пасьля гэтага арх. Васілі прачытаў маліту па-ангельску.

Акадэмію адкрыў сп. М. Бахар. Пасьля адчытаныя III Ўстаўное Граматы з 25 сакавіка 1918 г., якая абвяшчала Беларусь Народнаю Рэспублікай, былі зачытаны Праклямациі аб Беларускім Дню Незалежнасці, выданыя губернатарамі штатаў Нью Ёрк, Нью Джэрsei, Огайё і інш., а таксама мэрамі гарадоў Нью Ёрк і інш.

Даклады на тэму дня прачыталі: па-беларуску — сп. К. Мерляк (БАЗА), па-ангельску — сп. Р. Завістовіч (БККА)

На акадэміі прысутнічалі, як і выступалі прадстаўнікі ад міжнацыянальных і іншанацыянальных наступных арганізацыяў: Асамблея Эўрапейскіх Народаў Паняволеных СССР, Амэрыканскі Камітэт Народаў Паняволеных у СССР, Амэрыканскія Прыхільнікі Антыбалашавіцкага Блёку Народаў, Канфэрэнцыя Амэрыканцаў з Усходня-Цэнтральнай Эўропы, Выканаучы Камітэт Украінскай Нацыянальнай Рады, Польска-Амэрыканскі Кангрэс, Украінскі Кангрэсавы Камітэт Амэрыкі, Камітэт Вольнай Албаніі, Усе-Індыйская Фэдэрацыя Нацыянальных Цэрквей, Украінскі Народны Саюз, Амэрыканская Рада Незалежнай Казакіі, Казацкі Нацыянальны Вызвольны Рух, Кроацкая Нацыянальная Рада, Грузінскі Саюз у Амэрыцы, Баўгарскі Нацыянальны Фронт, Украінскі Работніцкі Саюз, Галоўнае Казацкае Прадстаўніцтва на Эміграцыі, Казацка - Амэрыканскі Нацыянальны Саюз, Паўночна - Каўкаскага Аб'еднаньне, Украінскі Клуб Круглага Стала, Арганізацыя Абароны Лемкаўшчыны, рэдактар польскай газэты "Новы Свят", Саюз Украінска-Амэрыканскай Моладзі, Польскае Аб'еднаньне ў Брукліне, Украінскі Цэнтар у Пасэйку.

Акадэмія атрымала прывітальныя лісты і тэлеграмы ад шэрагу кангрэсманаў з Вашынгтону, ад іншанацыянальных арганізацыяў і ўстановаў, у тым ліку ад Гэнэральнага Консуля Незалежнай Літвы, сп. Будрыса, ад Дзяючага Консуля Незалежнай Эстоніі, сп. І. Каіва, як і ад шматлікіх беларускіх арганізацыяў з усяго вольнага сьвету.

На акадэміі пастаноўлена выслать лісты

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

29

кангрэсманам Д. Флуду і Э. Дэрвінскаму, падтрымліваючыя патрэбу арганізацыі сталага Кангрэсавага Камітэту па справе народаў паняволеных у СССР, а так сама — дырэктару Агэнціі Інфармацыі Дзяржаўнага Дэпартаманту Э. Мурру з просьбай аб уключэнні беларускай мовы ў праграму радыё “Голос Амэрыкі”.

Мастацкая частка сьвяткавальнае праграмы складалася з наступных нумароў: Сп-ня Ірэна Цупрык прадэкламавала верш Н. Арсеньневай “25-ты Сакавік”; сп-ня Е. Маркоўская прасьпявала “Васількі” (слова Н. Арсеньневай, муз. К. Барысаўца), “Не забуду я” (сл. М. Кавыля, муз. М. Куліковіча), “Вясновы кліч” (сл Н. Арсеньневай, муз. Э. Зубковіч); паэт Янка Золак прачытаў свой верш “25-ты дзень сакавіка”; сп-чня К. Ярашэвіч прасьпявала “Вясна” (сл. Н. Арсеньневай, муз. К. Барысаўца), “Ручайніка” (сл. Н. Арсеньневай, муз. К. Барысаўца); “Песня” (сл. Н. Арсеньневай, муз. Э. Зубковіч) выканалі дуэтам Е. Маркоўская і К. Ярашэвіч; паэт Міхась Кавыль прачытаў “Дзень той прыдзе” і інш.

Усылед за гэтым, саўтрыўэрскі хор пад кір. камп. Д. Верасава і ў муз. суправодзе праф. Э. Зубковіч прасьпяваў песні: “Развівайся, сыры дубе” (народная ў апр. Д. Верасава, солё сп-ня К. Яцэвіч), “Павей вецер дарогаю” (народная ў аранж. К. Галкоўскага), “Поле, поле” (сл. М. Кавыля, муз. Д. Верасава), урывак з оперы “На край съятла” (муз. і лібрэта Д. Верасава паводле паэмы М. Сяднёва, солё сп. В. Цярпіцкі), “Паэма” (муз. Фібаха, апр. для піяна Багуслаўскага, для хору — Д. Верасава, сл. М. Кавыля, солё Людм. Махноў і Рэня Касцюк), “Беларусь” (сл. М. Кавыля, муз. Д. Верасава, напісана адумысна для 45-х угодкаў Акту 25 Сакавіка).

Позна ўвечары пакідалі ўдзельнікі съвяткаваньня залю, нясучы ў сэрцах задаваленне і надзеі на будучынню.

* * *

Амэрыканска-Беларускае Культурна-Дапамаговое Аб'еднанье арганізавала ўдалае съвяткаваньне 45-х Угодкаў Абвешчанья Незалежнасьці БНР, якое адбылося ў нядзелю 24 сакавіка 1963 г. ў залі Амэрыканскага Легіёну. Акадэмію папярэдзіў малебен у царкве св. Андрэя.

На акадэміі былі прачытаныя праклямацыі Беларускага Дня Незалежнасьці, выдадзеныя

губарнатарам штату Огайё, мэрам і легіслятурай гораду Кліўленд, прывітаныні атрыманыя ад кангрэсманаў, ад беларускіх арганізацыяў Амэрыкі і заграніцы.

Даклад, прысьвечаны Акту 25-га Сакавіка зрабіў праф. Р. Астроўскі, Прэзыдэнт Беларускае Цэнтральнае Рады.

На акадэміі пастаноўлена выслучаць ліст Прэзыдэнту Злучаных Штатаў Паўночнае Амэрыкі Дж. Кэнэды з просьбай ўключыць беларускую мову ў радыёперадачы “Голосу Амэрыкі”, а так сама ліст прадстаўніком амэрыканскага ўраду з падзякай за падтрымку вызвольных імкненняў беларускага народу.

У мастацкай частцы былі дэкламацыі: вершу Купалы “Курган” — Міхась Яцэвіч, вершу “Нёман” — Юрка Сацэвіч, вершу “Паўстань” — Ларыса Мікуліч, вершу Пачобкі “Беларуская Зямліца” — Ліда Лазар. У музычным выкананьні Юркі Лазара былі задеманстраваныя народныя танцы “Лялоніха і “Крыжачок”.

У Кліўлендзе адначасна адбылося другое сакавіковае съвяткаваньне, ладжанае мясцовым аддзелам БАЗА.

* * *

Лёс Анжэлес. Съвяткаваньне 45-х угодкаў абвешчаныя незалежнасьці Беларусі адбылося ў Лёс Анжэлес у нядзелю 24 сакавіка і было арганізавана супольна беларусамі ўсіх грамадзкіх напрамкаў. Праграмай кіраваў Я. Арцюх, старшыня съвяткавальнага камітэту, сябрамі якога былі Ю. Найдзюк і В. Стус. Праграма пачалася амэрыканскім гымнам і малітвай “Магутны Божа”. Былі адчытаныя прывітаныні ад мэра гораду Лёс Анжэлес, сэнатара Кікеля, БККА, БАЗА і іншых беларускіх арганізацыяў. Рэфэрат аб Акце 25 Сакавіка 1918 г. на фоне гісторыі барацьбы беларусаў за сваю дзяржаўную незалежнасьць прачытаў К. Вайцяхоўскі. З дэкламацыямі вершаў выступалі дзеци: Аня і Люсія Вінніцкія, Ядзя Найдзюк ды Ірэна і Нюся Стусы. Ю. Найдзюк прачытала верш а. Я. Гэрмановіча “Сон Аўтара”. Верш Купалы “Гэй наперад” прадэкламаваў Ч. Найдзюк. Ядзя Найдзюк пратанцевала зь лялькай польку “Янка” пад акампанімэнт А. Мяленцева на акардэоне. Праграма закончылася амэрыканскім і беларускім нацыянальнымі гымнамі. У съвточным сямейным настроі адбыўся пачастунак для ўсіх прысутных.

Чыкаго. Беларуская Нацыянальная Рада ў Чыкаго арганізавала акадэмію, прысьвечаную 45-м угодкам праклямациі незалежнасці БНР. Акадэмію папярэдзіў малебен у мясцовай Беларускай Праваслаўнай Царкве.

Біэр Фальс. К. Клярк, прэзыдэнт Жэнэўскага Каледжу, выдаў адумысловасце асьвядчаныне з падтрымкай праклямациі дня 25 сакавіка 1963 г. за Беларускі Дзень Незалежнасці.

* * *

Па ўсіх беларускіх сьвятынях адбыліся молебны з пропаведзямі, прысьвечанымі беларускаму дзяржаўнаму юбілею. Сакавіковыя сьвяткаваныні адбыліся ўва ўсіх іншых краінах вольнага сьвету, где пражываюць беларусы, а перадусім у Канадзе, Англіі, Францыі і Аўстраліі.

Вашынгтон. У Кангрэсе выступалі з правомі сэнатары і кангрэсманы, адзначаючы 45-я ўгодкі абвешчаныня незалежнасці Беларускага Народнае Рэспублікі і падтрымліваючы нацыянальна-вызвольныя імкненія беларускага народа супроць сучаснай акупацыі Беларусі Савецкай Расейі, а пайменна:

У сэнаце дня 25 сакавіка 1963 г. выступаў сэнатар М. Мансфільд з Монтаны, прашануючы зъмясьціць у Кангрэсавым Рэкордзе заяву сэнатара Ф. Ляўшэ з Огайё, што было аднаголосна прынята. Таго-ж дня выступаў сэнатар Г. Скотт з Пэнсільваніі.

У Палаце Кангрэсу дня 25 сакавіка 1963 г. выступалі наступныя кангрэсманы: Э. Дэрвінскі з Іліной на дамаганыне кангрэсмана Гудлінга, П. Родіно з Нью Джэрсі на дамаганыне кангрэсмана Гіля, Ч. Ельсон з Нью Джэрсі, Э. Паттэн з Нью Джэрсі, Дж. Дінгэлл з Мічыганду, А. Мультэр з Нью Йорку і Э. Даддаріо з Коннекцікуту.

Дня 28 сакавіка 1963 г. ў Палаце Кангрэсу выступалі кангрэсманы: Р. Мічэль з Ілліной і В. Грін з Пэнсільваніі.

У Сэнаце ў Вашынгтоне дня 1 красавіка 1963 г. перад пачаткам паседжаныня прачытаў малітву за беларускі народ беларускі права-слайны арх. Васіль.

Задзіночаны Святкавальны Камітэт з Нью Йорку робіць заходы перад кангрэсманам А. Мультэрам аб выданні адумысловага Кангрэсавага Рэкорду, прысьвечанага 45-м угодкам абвешчаныня незалежнасці Беларусі.

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

Трэба спадзявацца, што, як і ў мінулыя гады, кангрэсман прыхіліца да просьбы і Рэкорд будзе апублікаваны.

9-га лютага ў гатэлі “Нью Ёркэр” у Нью Ёрку Амэрыканскія Прыхільнікі АБН зладзілі палітычны форум і банкет. У палітычным форуме прымалі ўдзел: амбасадар Нацыянальнага Кітаю ў ЗША, сталы Паўдзённа-Карэйскі Прадстайнік пры АН, кангрэсман Фіен, быўшы кангрэсман Кэрстэн, старшыня АБН др. Я. Лебедзь. Удзельнікі палітычнага форума асудзілі народазабойчу расейска-камуністычную палітыку адносна паняволеных Москвою народаў. Пасля палітычнага форума адбыўся банкет. Як у палітычным форуме, так і ў банкете прымала ўдзел шматлікая беларуская дэлегацыя.

* * *

23-га лютага ў Саўт Рывэр Злучаны Беларуска-Амэрыканскі Дапамаговы Камітэт зладзіў вечарыну — Беларускія Запускі. Грала беларуская аркестра Я. Жыдовіча. Дзякуючы старанням старшыні Аддзелу сп. А. Занковіча і маладым гаспадыням, вечар даў вялікую прыемнасць гасцям і арганізаторам.

* * *

16-га сакавіка ў Пасэйку адбыўся ўкраінскі волейбольны турнір, у якім прымала ўдзел беларуская дружына “Нёман”. У турніры ўзялі ўдзел 7 дружынаў, зь якіх беларуская дружына заняла трэйце месца.

* * *

7-га красавіка ў Беларускім Грамадзкім Цэнтры ў Брукліне адбыўся сход пайшчыкаў Беларускага Цэнтра Адпачынку “Бэл Эр Менск”. Уступаючы Камітэт Набыцца здаў справаздачу з праробленасцю працы, а наступна была выбрана Рада Дырэктараў у складзе 12 асобаў і Рэвізыйная Камісія.

* * *

Беларусы! Праводзіце свой вольны час у сваім Беларускім Цэнтры Адпачынку!

БЕЗ КАМЭНТАРАУ

У “Новом русском слове” ад 5 красавіка 1963 г. ў артыкуле “Н. Гедда и русский национальный хор Н. П. Афонского” Андрэй Седых паміж іншага піша: “Хор выкананы дзівее рэчы кампазытара-эмігранта М. Куліковіча, — кантату “Русь”, напісаную да 1100-годзьдзя існаваныя дзяржавы Расейской і ў яго новай аранжыроўцы народную “Коробушку”...

**

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

31

I Н Ф А Р М А Ц Ы Я

Дзеля паасобных запытаньняў аб тым, як дайшло сёлета ў Нью Ёрку да агульна-беларускага съяткаваньня Сакавіковага Юбілею, рэдакцыя “Беларускае Думкі” з'яўрнулася ў гэтай справе да Сп. Барыса Шгорса, старшыні каардынацыйнага паседжаньня па справе арганізацыі супольнага съяткаваньня, які падтрымаваў нас наступна:

Беларускі Кангрэсавы Камітэт Амэрыкі (БККА) пастанавіў з'яўрнуцца да Галоўнае Управы Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня (БАЗА) з прапановай аб супольным ладжаныні юбілею 25 Сакавіка. У наступстве гэтага дня 19 студзеня 1963 г. ў Нью Ёрку адбылося каардынацыйнае паседжаньне пры ўдзеле прадстаўнікоў ад абоіх арганізацыяў. Па прадыскутаваныні спрэчных прынцыповых пытаньняў, нарада прышла да наступных высноваў:

1. Неабходна арганізаваць разам агульна-беларускі Сакавіковы юбілей ў Нью Ёрку ў 1963 г. на базе беларуска-амэрыканскіх арганізацыяў.

2. Пастаноўлена ўключыць у праграму інфармацыйных матар'ялаў усю гісторыю беларускага народу, уключаючы дзейнасць з пэрыяду 2-ое сусветнае вайны, як: 2-гі Усебеларускі Кангрэс, дзейнасць Беларускае Цэнтральнае Рады, барацьбу Беларускае Краёвае Абароны і г. д.

3. Існуючыя асобныя дзяржаўныя рэпрэзантанты і асобныя царкоўныя арганізацыі пастаноўлена трактаваць на маніфэстацыі роўнарадна, у форме не навязваючай странам неадпавядаючага прызнаваньня.

4. Пастаноўлена ня прыцягваць да актыўнага ўдзелу ў съяткаваньні непрэдправшэнцаў.

5. Для падрыхтоўкі і правядзення съяткаваньня створана Задзіночаны Беларуска-Амэрыканскі Съяткавальны Камітэт, які складаецца з 2-х старшыні ў і 4-х сяброў, у роўнай колькасці з кожнага боку.

Праца па падрыхтоўцы і правядзенню юбілею была падзелена паміж БАЗА-й і БККА ў асноўным па роўнай частцы, улічваючы магчымасці кожнай арганізацыі і выходзячы з пасыяхавасці маніфэстацыі, як агульна-беларускага выступлення.

НЯМЕЧЧЫНА

У сінежні 1962 г. у Мюнхэне адбылося па-

седжанье ЦК АБН. Гэнэральны сакратар, князь Ніко Накашыдзе зрабіў агульны агляд працы АБН за 1962 г. Спадарыня Слава Стэцько — рэдактар “АБН-Корэспондэнц” мела даклад аб выдавецкай працы АБН. Старшыня АБН, сп. Яраслаў Стэцько зрабіў агульны нарыс працы АБН на 1963 г. Падчас рачовай і жывой дыскусіі, у якой прымалі ўдзел былы міністар замежных спраў Славаччыны, праф. др. Ф. Дурчансі, шплк. Д. Касмовіч, былы сакратар Баўгарыі др. Дмитро Вальчов, праф. др. Р. Вірэр (чэх), харвацкі, румынскі і іншыя дэлегаты ЦК АБН апрабавалі дзейнасць Прэзыдыму за 1962 г. і напрамак працы на 1963 г. Старшынёю паседжаньня быў шплк. Д. Касмовач.

* * *

У студзені 1963 г. канцлеру Нямечкай Бундэсрэспублікі др. Конраду Адэнаўэру споўнілася 87 гадоў жыцця. З гэтае нагоды Дэлегатура БЦР у Нямеччыне ад імя ўсіх суродзічаў у Нямеччыне пераслала канцлеру найлепшыя пажаданыні. Старшыня Дэлегатуры атрымаў асабістую падзяку канцлера.

* * *

У Штутгарт 28 сінежня м.г. адбылося чарговае паседжанье згуртаваньня прадстаўнікоў ад эмігранцкіх арганізацыяў у Бадэн Вітэнбергії. Былі абгавораны пытаныні гаспадарчыя, сацыяльныя і праўныя, звязаныя з эмігранцкім жыццём у Нямеччыне. Ад беларусаў прымалі ўдзел Старшыня Дэлегатуры БЦР, сп. Д. Касмовіч.

* * *

Беларусы ў Нямеччыне съяткавалі Дзень 25 Сакавіка ў месцах свайго пасялення. Яны мелі нагоду праз нямецкае радыё слухаць аб гэтым Вялікім Дні. Нямецкія газэты таксама адзначылі нацыянальнае съята беларусаў. Старшыня Дэлегатуры БЦР меў прэсс-інтэрвю з нямецкімі карэспандэнтамі.

* * *

Нямецкі ўрад Бундэсрэспублікі выслаў у канцы красавіка г.г. ноту пратэсту Савецкаму ўраду з прычыны подлага забойства савецкім агентам з наказу Масквы двух украінскіх палітычных антыкамуністычных дзеячоў Бандэры і Рэбета. Судовы працэс над забойцам Сташынскім адбыўся ў 1962 г. ў Карльсруэ.

КАНАДА

З ініцыятывы КІШ БВФ беларусы Вініпэгу адсьвяткавалі дзень Слуцкай Абароны ў сьнежні 1962 г. Падчас урачыстай Акадэміі выступалі з прамовамі: начальнік КІШ БВФ, сп. Ул. Гуцько, сп. К. Навіцкі, якія насьвятлілі тагачасныя падзеі і зазначылі аб вялікай важнасці гэтага патрыятычнага ўздыму для беларусаў.

* * *

Стараньнем Краёвага Штабу БВФ, пры актыўнай дапамозе і ўдзеле беларускай эміграцыі Дзень 25 Сакавіка быў у Вініпэгу адсьвяткаваны 23-га сакавіка. Сп. Ул. Гуцько адчыніў Святочную Акадэмію і прывітаў гасцей. Пасыля былі прачытаны прывітаныні ад прэм'ера Канады Я. Діфэнбэйкэра і беларускіх арганізацый. Сп. К. Навіцкі прачытаў рэфэрат на тэму дня. У мастацкай частцы прымалі ўдзел: сп.сп. М. Радчанка, Л. Карпінка, А. Радчанка, М. Сільвановіч, які дэкламаваў свае вершы, малады гарманіст М. Мотах і 4-ох гадовая Элінара Радчанка. Святочную вячэрну арганізавала сп.-ня Феня Такушэвіч.

АУСТРАЛІЯ

Грамадзкая і нацыянальная праца беларусаў, якія жывуць каля Мэльбурна, канцэнтруеца каля Нацыянальнага Камітэту. Сябры Беларускага Вызвольнага Фронту прымалі актыўны ўдзел у працы гэтага Камітэту. Нацыянальны Камітэт ладзіць нацыянальныя сьвяткаванні, робіць пастаноўкі, існуе хор, танцевальная група.

Н. К. ладзіў ужо выступленыне ў Аўстралійскім Клубе, падчас якога выступаў хор і танцевальная група. На заканчэнніе выступлення быў дадзены беларускі абед.

* * *

Беларусы Мэльбурна і ваколіцы адсьвяткавалі 25-ты Сакавік у нядзелю 31-га сакавіка. Урачыстую Акадэмію адчыніў старшыня Нацыянальнага Камітэту ў Вікторы, сп. Я. Яшчанка, сп. П. Гуз прачытаў рэфэрат, а сп.

Рэдакцыйная Калегія: Л. Галяк, А. Даніловіч, М. Кавыль (галоўны рэдактар), І. Касяк, пратапр. а. М. Лапіцкі, Д-р М. Шчорс.

Адрас Рэдакцыі: M. Kavyl, 10 Armstrong Ave., South River, N. J.

Выдае: Беларуское Выдавецкае Таварыства ў ЗША.

БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА

Ул. Сідлярэвіч прачытаў надасланыя прывітаныні. У мастацкай частцы выступаў хор пад акампаньемант сп. Л. Говара. Хор выканаў шэраг беларускіх песняў.

З ВЫДАВЕЦКАЕ НІВЫ

Літаратурная сустань “Баявая ускалось” выдала зборнік вершаў паэта Алеся Змагара — “Да згоды”. (Можна набыць у Адміністрацыі “Беларуское Думка”; цана — \$1.50)

Ул. Рыжы-Рыскі выдаў на рататары першы зборнік сваіх вершаў — “Маці маёй роднай”.

Згуртаваныне Беларуское Моладзі ў Амэрыцы і Саюз Беларуска-Амэрыканское Моладзі выдалі супольнымі сіламі 16 і 17 нумары часапісу “Беларуская Моладзь”. Вітаем разумныя пачын, годныя насьлядаванні.

Айцец Ян Пятроўскі выдаў чарговы нумар, 1-2(68-69), першага беларуска-эвангельскага часапісу — “Светач Хрыстовае Навукі”.

Царкоўная Рада Беларуское Праваслаўнае Царквы ў Саўт Рывэры, Н. Дж. выдала ў гэтым годзе чарговы, 3-4(13) нумар царкоўнаграмадзкага часапісу “Царкоўны Светач”.

Пісьменнік Юры Жывіца выдаў на рататары чарговы свой твор — “Песьня салаўя”.

Выйшаў з друку (рататарнага) часапіс “Вехі”, ворган Беларуское Паступовае Думкі.

Саюз Беларуска - Амэрыканское Моладзі (Саўт Рывэр) здаў у друк зборнік вершаў паэта Ўладзімера Клішэвіча — “Далячынъ”.

У 1961 г. на ангельскай мове выйшла праца ўкраінскага вучонага, Горара Стэпана пад назовам ‘Poland and her National Minorities’ (Vantage Press) Кніга памерам 259 старонак, выдадзена ў Нью Ёрку. Праца абыймае пэрыяд ад 1919 да 1939 г. Яна знаёміць англамоўны сьевет, на падставе дакументаў, аб лёсе ўкраінскага, беларускага і інш. народаў пад панская Польшчай. — Беларусам, хто валодае ангельскай мовай, радзім пазнаёміцца з гэтай каштоўнай працай нашага суседа.